

Komunikacija u osnovnoj školi između standardnoga i zavičajnoga govora

Moslavac, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:375204>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA UČITELJSKI STUDIJ

Mia Moslavac

**KOMUNIKACIJA U OSNOVNOJ ŠKOLI IZMEĐU
STANDARDNOGA I ZAVIČAJNOGA GOVORA**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA UČITELJSKI STUDIJ

Mia Moslavac

**KOMUNIKACIJA U OSNOVNOJ ŠKOLI IZMEĐU
STANDARDNOGA I ZAVIČAJNOGA GOVORA**

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, srpanj 2024.

Zahvala

Veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Jeleni Vignjević koja je uvijek imala strpljenja za moje upite i pomogla mi svojim brojnim savjetima pri izradi ovoga diplomskog rada.

Najveću zahvalu dajem svojim roditeljima, obitelji i mom Danijelu bez kojih sve ovo što sam postigla dosad ne bi bilo moguće.

Hvala Vam što ste vjerovali u mene i onda kada ja nisam vjerovala u sebe.

Velika hvala svima!

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	
SUMMARY	
1. UVOD	1
2. KOMUNIKACIJA	3
2.1. Pedagoška komunikacija	4
2.2. Komunikacija između učitelja i učenika.....	4
2.2.1. Odlike učitelja u komunikacijskom procesu	5
2.3. Komunikacija između učitelja i roditelja	6
3. JEZIK I GOVOR	8
3.1. Regionalna raslojenost jezika	9
3.1.1. Zakonski i kurikularni okvir za promišljanje o govoru u nastavi	10
3.2. Funkcionalna raslojenost jezika	12
4. GOVOR U RAZREDNOJ NASTAVI.....	15
4.1. Učitelj kao govorni uzor	17
4.2. Dječji jezični razvoj između standardnog i zavičajnog govora	19
5. ISTRAŽIVANJE STAVOVA UČITELJA O UPORABI STANDARDNOGA I ZAVIČAJNOGA GOVORA U ŠKOLI ..	21
5.1. Metodologija istraživanja.....	21
<i>Istraživačka pitanja (anketa)</i>	21
<i>Uzorak ispitanika</i>	21
<i>Prikupljanje i analiza podataka</i>	24
5.2. Rezultati istraživanja i rasprava.....	24
<i>Rasprava</i>	37
6. ZAKLJUČAK	39
7. LITERATURA	41

SAŽETAK

Cilj rada jest utvrditi u kojoj se mjeri učiteljice/učitelji koriste standardnim hrvatskim jezikom, a u kojoj mjeri zavičajnim govorom u svakodnevnim odgojnim i obrazovnim aktivnostima i situacijama.

Hrvatski jezik je u svojoj ukupnosti i cjelovitosti temeljna sastavnica hrvatskoga identiteta i hrvatske kulture te se na njemu odvija usmena i pismena komunikacija u javnom životu u Hrvatskoj. Škola je kao javna ustanova u Republici Hrvatskoj prostor u kojem se rabi službeni jezik i jezik obrazovanja, a to je standardni hrvatski jezik. Prema tome, nastava i drugi oblici odgojno-obrazovnoga rada u odgojno-obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj izvode se na hrvatskome standardnom jeziku. Premda je u slučajevima u kojima je polaznicima razumljivija komunikacija na dijalektu dopušteno služiti se nekim od ostalih oblika hrvatskoga jezika, predmet Hrvatski jezik u cijelosti se izvodi na standardnom jeziku (Zakon o hrvatskom jeziku, NN 14/2024).

Polaskom u školu učenik se susreće sa standardnim hrvatskim jezikom te počinje sustavno njime ovladavati. Zavičajni govor kojim se do tada dominantno koristio, postaje govor za privatnu i neformalnu komunikaciju. Djeci koja dolaze u prvi razred osnovne škole danas standardni jezik nije posve tuđ jer se s njime susreću u vrtiću, na radiju i televiziji, u kazalištu i kinu. Ipak, djeci nije jednostavno prijeći s pasivnog poznavanja standardnoga jezika na njegovu aktivnu uporabu.

Učeći hrvatski jezik učenici ovladavaju komunikacijskom jezičnom kompetencijom, koju čine sastavnice sposobnosti uporabe kako zavičajnog idioma tako i hrvatskog standardnog jezika. Obrazovanjem učenici razvijaju i stav o nužnosti uporabe hrvatskoga standardnog jezika i pravila kulturne komunikacije dok, s druge strane, osvještavaju i potrebu očuvanja hrvatskih dijalekata i govora te se stvaralački izražavaju na mjesnim govorima. Standardni hrvatski jezik nikome nije materinski jezik, stoga je nužno njegovo sustavno učenje tijekom obrazovanja. Da bi ga dobro naučio, učenik mora uložiti mnogo truda, a učitelj mu treba biti govorni uzor.

Kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri učitelji uistinu i ostvaruju tu ulogu, odnosno koliko se koriste standardnim, a koliko zavičajnim hrvatskim idiomom, provedeno je istraživanje u kojemu je sudjelovalo 157 učiteljica i učitelja razredne nastave koji su ispunili anketu od 19 pitanja. Rezultati istraživanja pokazuju da se učitelji u prvome razredu više koriste zavičajnim govorom

nego li oni u višim razredima, da smatraju kako se posvećuje dovoljno pažnje standardnojezičnom izražavanju učitelja, kao i to da se zavičajni govor ne njeguje dovoljno u školama.

Ključne riječi: komunikacija; standardni hrvatski jezik; zavičajni govor; učitelj

SUMMARY

The aim of the work is to determine to what extent teachers use the standard Croatian language, and to what extent the native speech in everyday educational activities and situations.

The Croatian language in its totality and completeness is a fundamental component of Croatian identity and Croatian culture, and oral and written communication takes place in public life in Croatia. As a public institution in the Republic of Croatia, the school is a space where the official language and the language of education is used, which is the standard Croatian language. Therefore, teaching and other forms of educational work in educational institutions in Croatia are conducted in the standard Croatian language. Although in cases where it is more understandable for students to communicate in a dialect, it is allowed to use some of the other forms of the Croatian language, the Croatian language course is taught entirely in the standard language (Act on the Croatian Language, NN 14/2024).

By starting school, the student encounters the standard Croatian language and begins to systematically master it. The native speech, which was dominantly used until then, becomes the speech for private and informal communication. Children entering the first grade of elementary school today are not completely unfamiliar with the standard language, because they encounter it in kindergarten, on radio and television, in the theater and cinema. However, it is not easy for children to move from passive knowledge of standard language to its active use.

By learning the Croatian language, students master communicative language competence, which consists of the components of the ability to use both the native idiom and the Croatian standard language. Through education, students develop an attitude about the necessity of using the Croatian standard language and the rules of cultural communication, while, on the other hand, they also become aware of the need to preserve Croatian dialects and speech and express themselves creatively in local dialects. The standard Croatian language is not anyone's mother tongue, therefore it is necessary to learn it systematically during education. In order to learn it well, the student must put in a lot of effort, and the teacher must be a speech model.

In order to determine the extent to which teachers really fulfill this role, i.e. to what extent they use the standard Croatian idiom, and how much the native Croatian idiom, a survey was conducted in which 157 classroom teachers participated and filled out a survey of 19 questions.

The results of the research show that teachers in the first grade use the native speech more than those in higher grades, that they believe that enough attention is paid to the teachers' standard language expression, and that the native speech is not nurtured enough in schools.

Keywords: communication; standard Croatian language; native speech; teacher

1. UVOD

Još od rođenja riječ, a samim time i govor, za malo dijete predstavlja radost i sreću započevši s fazom vokalizacije, gukanja, brbljanja, do veselog ponavljanja brojalica i riječi. Sve je to radosna djelatnost u kojoj dijete uživa i koju voli provoditi. Škola bi tu radost trebala i dalje poticati, ali na žalost, u praksi to nije tako (Miljević-Rički, 2000). Polaskom u školu dijete se suočava s brojnim promjenama, pa i u komunikaciji. Naime, učenik u školu dolazi sa svojim zavičajnim idiomom, a škola je prostor pisane i govorene komunikacije na standardnom jeziku. Polaskom u školu dijete započinje sustavno ovladavati standardnim jezikom. Ako ga učitelj stalno ispravlja u govorenju i pisanju, u djetetu radost koju je izazivao govor prije kretanja u školu, polako nestaje. U konačnici, mnoga djeca značajno smanje sudjelovanje u komunikaciji jer ih tako nitko neće ispravljati, odnosno neće se izlagati mogućim pogreškama.

Poštujući dijalekt kojim učenik govori, omogućit ćemo učeniku da se slobodno izražava, ali i da postupno, bez prisile i sankcija, ovladava i svojim drugim jezičnim idiomom, standardnim jezikom. Tako ćemo lišiti učenika straha od gramatičkih pogrešaka, koje ga mogu sputavati u komuniciranju s drugima, čak ga i navesti da šuti (Težak, 1990). Učenike je potrebno postupno uvoditi u služenje standardnim jezikom, njegujući pritom i njihov zavičajni govor. Zavičajni govor u nastavi hrvatskoga jezika ima svrhu, a to je njegovanje svijesti o njegovoj ulozi u komunikaciji, u stvaralačkom jezičnom izričaju (književnosti), o usmenoj i pisanoj jezičnoj baštini na zavičajnom govoru, o odnosu zavičajnoga govor prema standardnome jeziku itd. Iako bi na nastavi učenici trebali učiti o jednom i drugom, nastava Hrvatskog jezika vrlo rijetko uključuje učenje i poučavanje o zavičajnim idiomima. Premda nastava jest jedan od oblika službene komunikacije (Mišura, 2020), u nastavi ima mjesta i za njegovanje zavičajnoga idioma, u skladu s nastavnim kurikulumom, prostorom na kojemu škola djeluje te interesima učenika.

U teorijskom dijelu rada opisuje se pojam komunikacije te vrste komunikacije s kojima se učitelji u svome radu susreću. Nadalje, opisuju se jezik i govor odnosno funkcionalna i regionalna raslojenost jezika u kojoj je navedena razlika između službenog odnosno standardnog jezika i zavičajnoga govora te razlika između dijalekta i narječja. Slijedi poglavlje u kojemu je opisan govor u razrednoj nastavi, uloga učitelja kao govornog uzora te okomita dvojezičnost s kojom se učenici susreću na početku učenja standardnoga govora. Ta teorijska podloga temelj je za prikaz

istraživanja kojem je cilj bio utvrditi u kojoj se mjeri učiteljice/učitelji koriste standardnim hrvatskim jezikom, a u kojoj mjeri zavičajnim govorom u svakodnevnim odgojnim i obrazovnim aktivnostima i situacijama.

2. KOMUNIKACIJA

Riječ komunikacija potječe iz latinskog jezika u kojemu glagol *comunicere* znači nešto priopćiti. Komunikacija je složena djelatnost i u osnovi je ljudskog djelovanja. Ona je neprekidna, a podrazumijeva razmjenu poruka između dvije ili više osoba. Od samog rođenja, čovjek je u komunikacijskim odnosima s drugima i tako uči i usavršava se (Jukić i Nadrljanski, 2015). Kao dominantno obilježje suvremene civilizacije, komunikacija je od velikog značaja kako za cjelokupnu budućnost, tako i za ljudsko ponašanje. Ona je jedno od najsloženijih i najzanimljivijih područja ljudskog djelovanja, kreiranja i istraživanja, predmet međusobnoga ponašanja ljudi, preduvjet dobre suradnje i razumijevanja (Diković, Tatković i Tatković, 2016).

Komunikacija je također uzajaman proces jer osoba koja šalje poruku, ujedno je i prima od osobe koja je sluša. S druge strane, slušatelj prima poruku, istovremeno je i šalje i mijenja ovisno o načinu na koji ju je razumio i interpretirao (Diković, Tatković i Tatković, 2016). S obzirom na to da je komunikacija osnova za sporazumijevanje među ljudima, važnu ulogu nema samo poslana informacija, već i ona povratna. Svaka komunikacija ima tri dimenzije: sadržaj komunikacije (poruka koju želimo poslati), oblik komunikacije (način na koji je dostavljamo npr. verbalna komunikacija, komunikacija računalom...) i cilj komunikacije (Jukić i Nadrljanski, 2015). Valja napomenuti i da je komunikacija uvijek pod utjecajem situacije u kojoj se odvija. Ovisno o situaciji, ljudi bi se trebali ponašati u skladu s određenim društvenim normama koje su sami dogovorili. U suprotnom, izloženi su podsmjehu i kritici (Diković, Tatković i Tatković, 2016). „Komunikator se mora potruditi da razjasni, informira, naslika riječima željenu ideju, pronade drugi, bolji, efikasniji način da poruku prenese sugovorniku“ (Jukić i Nadrljanski, 2015; str. 16).

Znanost koja proučava komunikaciju naziva se komunikologija, a njezin je osnovni cilj istražiti, unaprijediti i produbiti saznanja o komunikacijama bilo da su one ostvarene govorom, pismeno, neverbalno, tehničkim pomagalicama ili masovnim medijima (Jukić i Nadrljanski, 2015).

2.1. Pedagoška komunikacija

Pedagošku komunikaciju možemo definirati kao proces stvaranja i razmjene informacija između učitelja i učenika koja kao glavni cilj ima razvoj učenika. U takvoj bi se komunikaciji učenik trebao slobodno izražavati, trebala bi se poticati njegova samostalnost, ali i razvijati osjećaj odgovornosti za svoje postupke. Da bi učenik usvojio znanje, vještine i stavove, učitelj s njim mora komunicirati. Samo u tom slučaju se može govoriti o učenju kao komunikaciji između sadržaja, učitelja i učenika. Učenje je aktivni proces i događa se u komunikaciji s okolinom (Diković, Tatković i Tatković, 2016). Brajša (1994) navodi posebnu vrstu škole: slobodnu školu u kojoj bi između učenika i učitelja vladala komunikacijska sloboda. Tako, bi učenik mogao izreći svoje mišljenje bez straha i srama dok bi ga za to vrijeme učitelj pažljivo slušao (Brajša, 1994).

2.2. Komunikacija između učitelja i učenika

Čovjek se, prema tome, rađa i razvija i u tjelesnoj, genetskoj maternici biološke majke i u odnosnoj, komunikacijskoj, socijalnoj maternici obitelji, vrtića i škole. Osnovni generator njegova razvoja u socijalnoj maternici jest razgovor, neposredna interpersonalna komunikacija s roditeljima, braćom i sestrama, odgajateljima, učiteljima te ostalim odgajanicima i učenicima (Brajša, 1994, str. 14).

Sam govor u školi omogućuje učenicima razvoj ličnosti, dopušta učenicima da drugačije misle i drugačije izražavaju vlastita iskustva te mu priznaje samostalnost i individualnost. Interpersonalna komunikacija važna je i za razvoj učenikova identiteta. Kako bi razvio svoj identitet, učenik u razgovoru s učiteljem, mora primati, ali i davati informacije, odnosno komunikacija mora biti obostrana. Također, učitelj i učenik bi trebali slobodno odabirati informacije to jest zadržati neke poruke, a neke, ako je potrebno, odbaciti. Ako učenik ili učitelj imaju negativan razvijen identitet, mrzit će školu, nastojat će joj štetiti i ponašat će se destruktivno. S druge strane, oni s pozitivnim identitetom vole školu, aktivni su u njoj, puni su ambicija. Dakle, škola bi trebala poticati pozitivan identitet i kod učenika i kod učitelja jer se u školi ne odgajaju samo učenici, već i učitelji (Brajša, 1994).

Kod razgovora s djecom treba paziti što se govori i kako se govori. Ako odraslo dijete ponižava, ako mu se ruga ili bez potrebe ga grdi, to ostavlja negativne posljedice na djetetov govor,

ali i na dijete cijelo, njegov ukupni razvoj (Prebeg-Vilke, 1991). Mirjana Prebeg-Vilke (1991) u svojoj knjizi *Vaše dijete i jezik* navodi primjer petogodišnje djevojčice koja je voljela ići u vrtić sve dok u vrtić nije došla nova teta koja je postala zločesta prema djevojčici. Djevojčica se povukla u sebe, prestala je govoriti. Roditelji djevojčice odlučili su promijeniti vrtić nakon čega je sve ponovno bilo u redu. No što bi se dogodilo s djevojčicom da je ostala u takvom okruženju u vrtiću, a kasnije i u školi (Prebeg-Vilke, 1991)? „Nesavjestan liječnik može ubiti bolesnika ubodom igle, ili pogrešno propisanim lijekom, u nekoliko minuta. Nesavjestan odgajatelj ili učitelj ubija polako, ali sigurno“ (Prebeg-Vilke, 1991; str. 71).

Upravo je zato izuzetno važan razgovor u školi, kao i komunikacija općenito (Brajša, 1994). Uspješnost same komunikacije između učitelja i učenika leži u shvaćanju njezine važnosti. Ako težimo uspješnoj komunikaciji moramo se prilagoditi drugoj osobi odnosno moramo se s njom povezati. Sam način komunikacije ovisi i o dobi učenika, ali i o samome učeniku jer svaki je učenik individua za sebe i na takav mu način treba i pristupati (Mišura, 2020).

2.2.1. Odlike učitelja u komunikacijskom procesu

Uloga učitelja kao moderatora u odgojno-obrazovnome procesu jedna je od najvažnijih čimbenika kvalitete komunikacijskih odnosa. Stručnost kao i uspješnost odgojno-obrazovnog procesa ovise o kvaliteti komunikacije između učenika, učitelja i odgojnih sadržaja. Važne su i osobine, sposobnosti i kvalitete samog učitelja, uspješni međuljudski odnosi u nastavnome procesu, ozračje koje potiče na stvaralaštvo i suradnju i ostvarenje uvjeta da učenici učenje dožive kao istraživanje. Sama komunikacija između učenika i učitelja bit će kvalitetna i uspješna ako učitelj bude svjestan njezine važnosti. Učitelj mora biti svjestan da je upravo komunikacija ta koja određuje i razvija učenika. Velik dio djetetova razvoja odvija se u školi pri čemu glavnu ulogu ima razgovor između učenika i učitelja (Diković, Tatković i Tatković, 2016).

Brajša (1994) u svojoj knjizi navodi komunikološki podsjetnik kojim se učitelji mogu prisjetiti bitnih odrednica za razvoj komunikacijskog procesa i razvijanje komunikacijskih vještina. Tako na primjer navodi da razgovor stvara, razvija i održava čovjeka i da je ponekad važno razgovarati o razgovoru između učenika i učitelja. Također, ističe i to da učenik i učitelj mogu različito misliti i govoriti, ali da se i dalje moraju međusobno voljeti i poštovati te da se u

razgovoru moraju obostrano davati, tražiti i primati dodatna pojašnjenja. Učenici uče kroz učiteljevu komunikaciju s njima. Način na koji to čini učitelj postaje model na temelju kojega učenici komuniciraju s drugima. Stoga komunikacijske kompetencije treba razvijati postupno, ovisno o području, situaciji i pristupu (Diković, Tatković i Tatković, 2016).

Prema Zrlić (2010) komunikacija je ključ uspješnih socijalnih odnosa i poželjnog ponašanja, a ona obuhvaća sposobnost uporabe govora, sposobnost izlaganja i argumentiranja vlastitog mišljenja, sposobnost dijalogiziranja i spremnost za komunikaciju. Svaka se komunikacija prilagođava kontekstu i podvrgnuta je stalnim promjenama, verbalna je i neverbalna, a sadržajno ju je teško definirati. Preduvjet razvoju kvalitete komunikacije i socijalnih odnosa u razredu upravo je komunikacijska kompetencija učitelja. Učitelj koji je voditelj odgojno-obrazovnog procesa mora među učenicima poticati međusobno razumijevanje, sporazumijevanje, poštovanje i ravnopravno surađivanje. U školi se jezik izvještavanja i komunikacije miješa s jezikom konstrukcije odgojno-obrazovnog postupka i s kulturom školske ustanove. Time čini pretpostavku za razvoj socijalnih odnosa. Odnos u školi između pojedinaca i cilja komunikacije podvrgnut je promjenama koje zahtijevaju stalnu pažnju kvalitete odnosa koje povezuje učitelja i učenike, te koja je temelj čvrstog odnosa održavanja stabilnosti. Iako svaka komunikacija započinje u obitelji, kompetencije koje su učenicima potrebne za uspješno komuniciranje u širem okruženju s više sudionika komunikacijskog procesa stječu se u školi (Zrlić, 2010).

2.3. Komunikacija između učitelja i roditelja

Odnos između učitelja i roditelja treba sadržavati kvalitetnu i uzajamnu komunikaciju, povjerenje, toleranciju, otvorenost... Iz tog razloga važno je obrazovne djelatnike osposobljavati za stjecanje komunikacijske kompetencije i primjenu komunikacijskih vještina. Veza između škole i roditelja jedan je od bitnijih čimbenika kvalitete odgojno-obrazovnoga rada. Kako bi komunikacija bila što bolja, učitelj treba uspostaviti komunikaciju odmah na početku godine te ju kontinuirano održavati tijekom godine. Također, osim usmene komunikacije, treba komunicirati i pismeno i iznositi roditeljima i one pozitivne informacije. Komunikacija s roditeljima može biti formalna i neformalna. Formalna je ona u kojoj učitelj i roditelj surađuju kako bi pridonijeli

napredovanju djeteta. S druge strane, neformalna komunikacija je raznolika, a karakterizira ju kreativnost učitelja (Diković, Tatković i Tatković, 2016).

3. JEZIK I GOVOR

Kao i svaki jezik, hrvatski je jezik sustav jer u njemu možemo utvrditi jezične znakove i odnose među njima. Hrvatski jezik obuhvaća: mjesne govore, gradske govore i žargone i hrvatski standardni jezik. Mjesni govor označava govor sela ili skupine uže povezanih zaselaka. Najmanje dva mjesna govora, povezana zajedničkim značajkama, tvore skupinu govora, najmanje dvije skupine govora tvore dijalekt, a najmanje dva dijalekta tvore narječje (Frančić, Hudeček i Mihaljević, 2005).

Odnos između standarda i supstandarda, narječja i žargona posebno je naglašen kada je osoba dvojezična ili višejezična. Osoba tada u svojoj jezičnoj praksi s različitim sugovornicima različito komunicira. U školi ili na poslu komunicira standardnim hrvatskim jezikom, kod kuće dijalektom, a u igri s prijateljima ili na ulici žargonom. U svakoj komunikaciji riječ je o istome jeziku, istih gramatičko-pravopisnih pravila i istog leksičkog korpusa. Ovisno o komunikacijskoj situaciji, čovjek rabi različite jezične idiome izmjenjujući standard i supstandard, sociolekt i idiolekt. Sve uporabne razine jezika ravnopravne su u komunikaciji i ovisno o komunikacijskoj situaciji valja odabrati najprimjereniji idiom za uspješno sporazumijevanje (Pavličević-Franić, 2005).

Kada je riječ o nastavi hrvatskoga jezika u mlađim razredima osnovne škole, ona bi trebala težiti stvaranju komunikacijski kompetentne mlade osobe koja se može suvereno izražavati na jednome ili više jezičnih idioma, bez straha od komunikacije (Pavličević-Franić, 2005).

Dijete se susreće s riječi i pamti je, a možda ne zna njezino značenje. Događa se i obratno, da je dječje iskustvo ispred govornih sposobnosti. Često se učenje standardnoga idioma materinskoga jezika ostvaruje vrlo slično kao i učenje stranog jezika. Ukoliko se standardni jezik poprilično razlikuje od zavičajnog narječja, utoliko se sličnosti s učenjem stranog jezika i povećavaju (Težak, 1990).

Kada je riječ o dijalektu, treba izbjegavati krajnosti. Nećemo za ljubav standardnoga jezika strogo kažnjavati učenike koji govore dijalektom, ali nećemo ni precjenjivati dijalekt (Težak, 1990).

Jezični razvoj ima svoj prirodni slijed koji treba poštivati kako bi pojedinac ovladao jezikom i ostvario jezično-komunikacijsku kompetenciju. Standardni idiom nikome nije materinski jezik, stoga jezični osjećaj svakoga učenika više ili manje odstupa od jezičnoga standarda. Institucionalizirani odgoj pretpostavlja uporabu standardnoga jezičnog idioma, no djeca se pretežito služe zavičajnim idiomom jer s njim imaju najviše komunikacijskoga iskustva. Unatoč tome, na početku školovanja očekuje se da budu govornici i slušatelji standardnoga jezika. Dakle, očekuje se da učenici već i u najranijem školskom razdoblju usvajaju nova znanja komunicirajući jezikom kojim nisu ovladali (Puljak, 2011).

Zbog podcjenjivanja dijalekata u odnosu na standardni govor, razvija se stajalište da je dijalekt manje lijep od književnog jezika. Nehotice su tome pridonosili i učitelji ispravljajući učenike koju bi govorili na dijalektu. Iz svega toga moglo se zaključiti da je dijalekt ružan, a lijep je samo književni jezik, što nije istina. Ne postoji ružan jezik. Između ostaloga, stvaralaštvo na zavičajnoj, dijalektnoj riječi uenicima je bliže i lakše nego na naučenom standardnom jeziku. Učenikov poetski doživljaj vezan je uz zavičajno tlo, zavičajne ugođaje, slike i događaje stoga se najtočnije može izraziti koristeći zavičajni leksik i zavičajnu gramatiku (Težak, 1980).

3.1. Regionalna raslojenost jezika

Još od samog dolaska na današnje prostore, Hrvati su počeli razvijati jezične osobine po kojima se u hrvatskome jeziku mogu razlikovati tri narječja: čakavsko, štokavsko i kajkavsko. Sam naziv narječja su dobila po upitno-odnosnim zamjenicama: *ča*, *što* i *kaj*. Uobičajena je podjela narječja na dijalekte i poddijalekte u kojima se dodatno razlikuju mjesni govori. Često se nazivi narječje i dijalekt izjednačuju, ali u dijalektologiji hrvatskoga jezika narječje je viši rodni pojam od dijalekta. Iz tog razloga govorimo o dijalektima štokavskog, čakavskog i kajkavskog narječja (Težak i Babić, 2005).

Od samih početaka standardizacije jezika na sve dijalektne govore utječe i hrvatski standardni jezik. Osim toga, dijalekti nisu ni homogeni ni statični fenomeni. Iz dana u dan se mijenjaju. Zbog toga određivanje mjerila po kojima bi se mogle utvrditi točne granice među govorima, poddijalektima, dijalektima i narječjima postaje veoma složeno. Na područjima jednog narječja postoje oaze drugih narječja, isprepliću se osobine narječja, dijalekata, poddijalekata i

mjesnih govora. Iz tog je razloga u prošlosti bilo teško povući vjerodostojne granice između narječja i srodnih idioma (Težak i Babić, 2005).

Sva tri narječja u hrvatskome jeziku imaju zajedničke značajke, u većem ili manjem broju. Svako narječje ima i vlastite značajke po kojima se razlikuje od drugih, a brojne su različitosti i unutar samog narječja (Frančić, Hudeček i Mihaljević, 2005). Kao ni jezik, tako ni narječja ni dijalekti nisu homogeni fenomeni, već se sastoje od većeg broja više ili manje različitih varijeteta.

Čakavskim se narječjem govori u Istri, u dijelu hrvatskog primorja, na zapadnome Pelješcu, na otocima od Krka, Cresa do Lastova i Korčule, na dijelu dalmatinske obale, u Lici i Pokuplju. Također, govori se i u naseljima koja se nalaze u Gorskom kotaru i Žumberku.

Štokavskim se narječjem govori u Slavoniji, Baranji, u najvećem dijelu Banovine, Korduna i Like, između Koprivnice i Križevaca, u blizini Čazme, u Žumberku te u Gorskom kotaru. Također, govori se i na većem dijelu dalmatinskog kopna te u pojedinim mjestima na nekim otocima, kao na primjer na Braču, Šolti, Hvaru i Korčuli, ali i na čitavim otocima, npr. na Mljetu.

Kajkavskim se narječjem govori u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, odnosno u Međimurju, Hrvatskom zagorju, zapadnoj Podravini, Prigorju i Turopolju te u Gorskom kotaru, a može se pronaći i kod Topuskog. Kajkavski se govori i izvan granica Republike Hrvatske odnosno u nekoliko mjesta u Mađarskoj i Rumunjskoj.

3.1.1. Zakonski i kurikularni okvir za promišljanje o govoru u nastavi

O uporabi hrvatskog jezika u obrazovanju govori i članak 12. *Zakona o hrvatskom jeziku*. Zakon nalaže da se nastava i drugi oblici odgojno-obrazovnog rada u odgojno-obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj izvode na hrvatskome standardnom jeziku. Ipak, u slučajevima u kojima je polaznicima razumljivija komunikacija na dijalektu, odgojno-obrazovni djelatnici i polaznici mogu se u dijelu komunikacije služiti nekim od ostalih oblika hrvatskoga jezika, pri čemu se predmet Hrvatski jezik u cijelosti izvodi na standardnom jeziku, osim ondje gdje to zahtijeva lingvometodički predložak, književnoumjetnički ili medijski tekst te u spontanim aktivnostima. Stavak tri navedenog članka govori i da se, osim na hrvatskom jeziku, obrazovanje djece

pripadnika nacionalnih manjina ostvaruje se i na jeziku i pismu nacionalnih manjina u Hrvatskoj (Zakon o hrvatskom jeziku, NN 14/2024).

Promišljanja o zavičaju posebno su važna u primjeni u odgojno-obrazovnoj praksi. Stoga je jedno od ključnih načela u nastavi upravo načelo zavičajnosti. Načelo zavičajnosti zastupljeno je i u predmetnom kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik. U tom nastavnom predmetu zavičajnost se njeguje u svim područjima: početnom čitanju i pisanju, nastavi jezika, izražavanju te nastavi književnosti i medijske kulture. Glavne funkcije zavičajnosti u predmetu Hrvatski jezik jesu: komunikacija, svijest o kulturnom identitetu, književno i jezikoslovno obrazovanje te jezično i književno stvaralaštvo (Klančar i Jurdana, 2022).

Svrha učenja i poučavanja nastavnog predmeta Hrvatski jezik u osnovnoj školi jest osposobljavanje učenika za jasno, točno i prikladno sporazumijevanje hrvatskim standardnim jezikom, ali i slobodno izražavanje misli, osjećaja i stavova te spoznavanje vlastitoga, narodnog i nacionalnog jezično-kulturnog identiteta. Učenici razvijaju stav o nužnosti uporabe hrvatskoga standardnog jezika i pravila kulturne komunikacije. S druge strane, osvještavaju i potrebu očuvanja hrvatskih dijalekata i govora te se stvaralački izražavaju na mjesnim govorima. Jedan od ishoda u nižim razredima osnovne škole dotiče se mjesnog govora i standardnog hrvatskog jezika. Prelaskom u više razrede, ishod se nadograđuje i od učenika očekuje sve veći stupanj ovladanosti standardnim hrvatskim jezikom (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

U prvome razredu učenik prepoznaje sadržajnu i izraznu različitost u riječima između mjesnog govora i standardnog hrvatskog jezika. Također, učenik uočava razliku između tekstova koji su pisani na mjesnome govoru odnosno standardnome hrvatskom jeziku. U prvom je razredu, poštujući načelo zavičajnosti, poželjno dopustiti učeniku izražavanje idiomom koji najbolje poznaje i kojim slobodno i jednostavno može izraziti svoje misli i osjećaje. Preduvjet za ovladavanjem hrvatskim standardnim jezikom upravo je uvažavanje imanentnoga jezičnog znanja učenika (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Prelaskom u drugi razred učenici uspoređuju riječi mjesnoga govora i hrvatskoga standardnog jezika, slušaju i govore tekstove na mjesnome govoru koji su prikladni njihovom iskustvu, jezičnomu razvoju i interesima. Učenici čitaju i pišu kratke i jednostavne tekstove na

mjesnome govoru ponovno u skladu sa svojim interesima, potrebama i iskustvom. U svemu tome nužna je pomoć učitelja (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

U trećem razredu učenici uočavaju uvjetovanost uporabe zavičajnoga idioma ili hrvatskoga standardnog jezika ovisno o komunikacijskoj situaciji. S obzirom na to da im se znanje o mjesnom govoru i standardnom hrvatskom jeziku proširuje, učenici istražuju u mjesnim knjižnicama i zavičajnim muzejima tekstove vezane uz jezični identitet i baštinu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Dolaskom u četvrti razred od učenika se očekuje da se zna služiti hrvatskim standardnim jezikom u javnoj komunikaciji u skladu s usvojenim jezičnim pravilima i da razlikuje mjesni govor i hrvatski standardni jezik navodeći ogleadne i česte primjere. Ono što je važno, očekuje se i da učenik uočava važnost pozitivnog odnosa prema mjesnom govoru, važnosti mjesnoga govora i njegove komunikacijske uloge na pojedinome prostoru (raznolikost hrvatskih govora, jezične zajednice u Hrvatskoj i izvan granica Republike Hrvatske). Učenik također čita i sluša tekstove na kajkavskome, čakavskom i štokavskom narječju i prepoznaje kojemu narječju pripada koji tekst i prepoznaje kojemu narječju pripada njegov govor (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

3.2. Funkcionalna raslojenost jezika

Uobičajeno je da se jezik kojim govori jedan narod raspada na više narječja, podnarječja i govora. Sporazumijevanje između pripadnika jednog naroda s različitim govornim navikama često je otežano. Kako bi se uklonile te teškoće i olakšalo samo sporazumijevanje svaki narod stvara jezik koji mu služi kao pouzdano sredstvo sporazumijevanja. Upravo zbog toga stvoren je standardni (književni) jezik (Težak i Babić, 2005). On je poseban i zbog svoje uloge u društvu. Sve što možemo reći njime, može se reći i govorom pojedinog sela ili grada, no poznavanje standardnog jezika omogućuje na primjer razgovor između stanovnika Bednje u Hrvatskome zagorju i stanovnika Podšibljja na Visu koji se gotovo i ne bi razumjeli da govore svojim mjesnim govorom. Standardni jezik nije ničiji materinski jezik, svi moraju uložiti određen trud da bi ga naučili. On se ne dobiva rođenjem već se stječe učenjem. Za razliku od mjesnih govora i žargona, standardni je jezik uređen planskom normom to jest pravilima (pravopisom i gramatikom) i popisom (rječnikom). Upravo iz tog razloga standardni se jezik ne usvaja već ga svi moraju učiti.

Služenje njime zahtjeva i određeni napor. Dijalektna osnovica hrvatskog standardnog jezika je štokavsko narječje, no hrvatski standardni jezik nije istovjetan sa štokavskim narječjem (Frančić, Hudeček i Mihaljević, 2005). Standardnim se jezikom govori u svim službenim komunikacijskim situacijama: u školi, na radiju, javnim skupovima... On je odabran i prihvaćen kao najviša razina izražavanja nekoga društva jer je riječ o polifunkcionalnome jeziku javne komunikacije (Pavličević-Franić, 2005).

S druge strane, postoji razgovorni jezik. Razgovornim se jezikom služimo za neposredno sporazumijevanje u svakodnevnim životnim prilikama: kod kuće, na ulici, u neobaveznoj i neslužbenoj komunikaciji. Riječ je o razini hrvatskoga jezika koju smo naučili nesvjesno, kao prvi usvojeni jezik sredine u kojoj smo odrasli. Komunikaciju na razgovornome jeziku označava slobodniji izraz bez pretjerane brige o fonetsko-fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj ispravnosti iskaza (Pavličević-Franić, 2005). Razgovor standardnim jezikom od nas traži određeni napor, a čovjek teži za lagodnošću i udobnošću. Upravo zato se čovjek služi razgovornim jezikom, jezikom koji je naučio nesvjesno, koji upotrebljava automatski. Razgovorni je jezik dio svakoga naroda i uzaludan je svaki pokušaj da se on nadomjesti standardnim (književnim) jezikom (Težak i Babić, 2005).

U okviru svakodnevne komunikacije ostvaruju se jezične podrazine, supstandardni idiomi hrvatskoga jezika, odnosno žargoni. Žargoni podrazumijevaju govore pojedinih socijalnih skupina, a nazivaju se još i argo, sleng, šatrovački i drugi. Sve razine i vrste žargona u Hrvatskoj obilježava pripadnost nekome od triju hrvatskih narječja, poseban leksik (novotvorbe), utjecaj stranoga jezika i odstupanje od standardnojezičnih normi (Pavličević-Franić, 2005).

I standardni (književni) jezik i razgovorni jezik supostoje, svaki na svom području uporabe, odnosno u komunikacijskim okolnostima u kojima je primjerena uporaba kojega od njih. Upotrebljavaju se naizmjenično, ovisno o prilikama i komunikacijskim okolnostima u kojima se govornik nalazi. Kao što bi bilo neprimjereno u školi, u kazalištu i slično govoriti razgovornim jezikom, tako bi bilo neprimjereno u svim situacijama govoriti standardnim (književnim) jezikom (Težak i Babić, 2005).

Svi hrvatski idiomi: štokavsko, čakavsko i kajkavsko narječje, književni jezik, razgovorni jezik, ili preciznije, jer ih ima više: razgovorni jezici, žargoni...-čine jezik Hrvata i nazivaju se općim imenom: hrvatski jezik. Samo jedan od njih, književni jezik, određen je općehrvatskom književnom normom

i zato je jedino on opći hrvatski književni jezik. Jedino on Hrvatima omogućuje da se među sobom na iznadnarječnoj i iznadpokrajinskoj razini sporazumijevaju lako i pouzdano. Zato među ostalim hrvatskim idiomima ima poseban status i naziva se hrvatski književni jezik (Težak i Babić, 2005, str. 31).

Predrasude su da je standardni hrvatski jezik najbolji i najpravičniji jezik komunikacije. Ne postoje nepravilni jezici, narječja i govori. Svi su pravilni i dobri ako ih upotrebljavamo u primjerenim komunikacijskim situacijama (Pavličević-Franić, 2005).

4. GOVOR U RAZREDNOJ NASTAVI

Govor je prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, da šalje i vraća misli i poruke s pomoću glasova koje oblikuje u riječi i rečenice. On je individualan, svojstven pojedincu, ali je ovisan o jeziku (Šego, 2005).

Osnovni instrument odgoja i obrazovanja je upravo razgovor između učenika i učitelja, učitelja međusobno te između učenika međusobno. Uz obitelj, škola zauzima bitno mjesto u razvoju učenikova govora. Ako razgovor u školi promatramo kao komunikacijski proces, s jedne strane se nalazi učitelj kao pošiljalatelj, a s druge strane učenik kao primatelj poruke. Realizacija poslanih poruka ovisi o primljenoj, a ne o poslanoj poruci. Usklađivanje poslanih i primljenih poruka između učitelja i učenika osnovni je zadatak stručnog i uspješnog razgovora u školi. Dok učitelj mora zamisliti i izgovoriti poruku, učenik poruku mora čuti, razumjeti, interpretirati, oblikovati te ju realizirati (Brajša, 1994).

Dijete treba i želi govoriti jer time ostvaruje komunikaciju s drugima. S obzirom na to da dijete u školu donosi svoj zavičajni govor koji je često daleko od standardnoga, može se dogoditi da se dijete ustručava govoriti ili još gore, da ga učiteljica/učitelj opominje zbog načina govora. Ako se dogodi da ga učiteljica/učitelj opomene, djetetu se daje do znanja da govor koji je naučio od majke, govor kojim razgovara s roditeljima, braćom, sestrama, prijateljima u igri nije lijep, da nije poželjan i da tako ne može govoriti u školi. To kod djeteta može dovesti do toga da radije šuti nego govori tim govorom što nije dobro za dijete. U današnje vrijeme postoje razne strategije kojima možemo odgojiti dijete koje će sa zadovoljstvom govoriti standardnim jezikom, a koje će s jednakim zadovoljstvom u određenim prilikama, koristiti i svoj zavičajni govor (Češi i Barbaroša-Šikić, 2007).

A onda će i nastava hrvatskog jezika biti ono što bi trebala biti: otkrivanje novih spoznaja o samome sebi, ali i o ovom našem globalnom selu koje je ipak ostalo skup pojedinaca koji svi bez razlike posjeduju veliko bogatstvo-materinski jezik. To se bogatstvo ne može kupiti, ali se može izgubiti, ili jako osakatiti. Škola je prva pozvana da to spriječi (Češi i Barbaroša-Šikić, 2007, str. 63).

Sam materinski jezik zdravo dijete usvaja bez poteškoća. Polaskom u školu proces usvajanja jezika dograđuje se učenjem i „gramatikaliziranim“ pristupom jeziku. Iako bi djetetov materinski govor trebalo u nastavi uzeti u obzir, u praksi često nije tako. Polaskom u školu veliko značenje dobiva učenje gramatičkih pravila i definicija, a zanemaruje se svakodnevna funkcionalna komunikacija. Takav način ovladavanja jezikom treba izbjegavati, pogotovo u mlađim razredima osnovne škole. Jedno od rješenja za svrhovitije i primjerenije usvajanje hrvatskog standardnog jezika jest komunikacijsko-funkcionalni pristup učenju i usvajanju jezika, temeljen na načelima humanističke edukacije. Tim se pristupom potiče razvoj komunikacijskih sposobnosti, apstraktan sadržaj kao što je gramatika promatra se u funkciji uporabnog sporazumijevanja u svakodnevnim situacijama, a u proces se uključuju i izvanjezični elementi poput emocija i okruženja. Takav pristup polazi i od aktualnih odrednica, kao na primjer da je jezik sustav koji treba učiti i poučavati u sveukupnosti, pri čemu se njegovo proučavanje zasniva na strukturama primjerenima ranojezičnom diskursu, te da učenje jezika (kako nalaže funkcionalna lingvistika) mora biti u funkciji svakodnevne komunikacije, a ne u funkciji reprodukcije napamet naučenih gramatičkih pravila. U nižim razredima osnovne škole najviše pozornosti trebalo bi pridavati razvoju učenikova jezičnog izražaja, bogaćenju rječnika, stvaranju općih komunikacijskih sposobnosti i razvoju ličnosti, a tek nakon toga normativnome jezičnome znanju (Češi i Barbaroša-Šikić, 2007).

Učenje je uspješnije što je učenik zainteresiraniji, motiviraniji i aktivniji. Djetetu je igra imanentna aktivnost. Igra je praćena osjećajem ugone i zadovoljstvom što olakšava usvajanje informacija kroz manji zamor. Dijete igrajući se nema dojam da uči stoga je upravo ona dobar način za usvajanje novih znanja. Takva nastava je dinamična, motivirajuća i učenicima zanimljiva, a ostvaruje svoju svrhu; učenici uče, bogate rječnik, angažirani su, radosni, usvajaju društveno uvjetovane norme življenja u okolini koja ih okružuje. Svaka komunikacijska situacija osmišljena je u skladu s osnovnim didaktičkim načelima odnosno s načelom primjerenosti i zanimljivosti, individualnosti, obavijesnosti, sustavnosti i životnosti. Sam proces učenja jezika prati i raznoliki metodički instrumentarij koji je prilagođen učenikovu emocionalnome i kognitivnome iskustvu, predznanju, vrstama vježbi i jezičnome sadržaju. Učenje se zasniva na metodi indukcije koja podrazumijeva učenje od poznatoga do uopćavanja i teorijskoga znanja. Potiče se kreativnost i samostalnost, a uz obrazovne sadržaje koje učenik uči, uči i o sebi, društvu te se potiču emocije. Korištenje humanističko-komunikacijskog pristupa pokazalo se učinkovitijim od tradicionalnog

sustava poučavanja. Učenicima je ovaj pristup razumljiviji i manje apstraktan od tradicionalnih pristupa (Miljević-Riđički, 2000). „Učenje materinskoga jezika na taj način postaje nečim što će dijete zavoljeti i prema čemu će cijeli život imati pozitivan odnos“ (Miljević-Riđički, 2000; str. 48).

U nastavi hrvatskoga jezika vrlo je važno načelo zavičajnosti. Polazeći od sveukupne jezične prakse učenika, nastava gramatike trebala bi iskoristiti njihov jezični osjećaj i jezično iskustvo. Pod pojmom jezični osjećaj podrazumijeva se naviknutost na određeni jezični sustav. Učenik koji je ovladao nekim jezikom jasno opaža smjer u kojemu ide govorni lanac, bilo da ga sam proizvodi ili ga prima od sugovornika. Jezični osjećaj koji učenik ima nije naviknut na gramatički sustav standardnoga (književnoga) jezika već je to osjećaj za sustav zavičajnoga govora. Učenik dolazi u školu s govornim navikama koje se u potpunosti ne poklapaju s književnom normom. Ovo načelo zahtjeva da se u nastavi gramatike polazi od učenikovog jezičnog osjećaja, da se učeniku dopušta upotreba zavičajnog idioma i pretpostavlja upotrebu dijalektnih tekstova kao lingvometodičkih predložaka (Težak, 1980).

Na početku, učenik ima jezični osjećaj samo za svoj zavičajni govor, pa reagira na svako narušavanje jezičnog sustava poznatog mu govora. Kasnije, kad stekne dovoljno znanja i vještina za izražavanje standardnim jezikom, imat će u određenoj mjeri razvijen još jedan jezični osjećaj pa će reagirati i na narušavanje jezičnog sustava književnog jezika (Težak, 1990).

4.1. Učitelj kao govorni uzor

Suvremenom učitelju potrebno je mnogo više znanja od klasičnog osposobljavanja za poučavanje. Svakodnevni kontakti s djecom, roditeljima i stručnim suradnicima zahtijevaju razvijene socijalne vještine i sposobnost kvalitetne komunikacije. Komunikacijske kompetencije učitelja trebaju biti poticaj razvoju komunikacijskih kompetencija učenika. Uspješna komunikacija učenik – učitelj (i verbalna i neverbalna) smanjuje pritisak na učenike i time utječe na njihov odnos prema školi, učitelju, vršnjacima, roditeljima, ali pridonosi i razvoju socijalnih kompetencija koje su osnova razvoju socijalnih odnosa u razredu (Zrlić, 2010).

U današnje vrijeme pred učiteljima je nimalo lak zadatak odgovaranja na potrebe djece, roditelja i društva u doba i za doba globalne umreženosti, brzih promjena, novih medija, naglašenog individualizma i tako dalje. Iako je učiteljska praksa potpomognuta suvremenim didaktičkim sredstvima i koliko god se za djecu osiguravala poticajna i bogata materijalna okolina, temeljno i neizostavno sredstvo učiteljskog rada ostaje riječ. Odgajati i podučavati djecu znači govoriti im i razgovarati s njima. Živa riječ nije do danas nimalo izgubila na važnosti u procesu odgoja iako se malo govori o važnosti riječi i razgovora u procesu odgajanja (Vignjević, 2020).

Uloga učitelja kao govornika je u odgojno-obrazovnom procesu izuzetno važna. Prilikom razvijanja govora i jezičnih kompetencija, učitelj mora svojim primjerom ukazati na pravilan govor. Važno je da učitelj upozna svakog učenika, približi mu se te uspostaviti uspješnu komunikaciju. Ako je uspostavljen takav odnos, učenik dobiva osjećaj sigurnosti i povjerenja i tako jednostavnije uči i usavršava proces pravilnog govorenja (Mišura, 2020).

Želi li govornik koga u što uvjeriti mora u to biti i sam uvjeren (Šego, 2005). Dakle, želi li učitelj naučiti učenike standardnom govoru, mora i sam odlično vladati njime.

Učitelj koji predaje nastavu hrvatskoga jezika u nižim razredima osnovne škole, istovremeno predaje i većinu ostalih nastavnih predmeta. S obzirom na to da učenici uče prema modelu (imitacijom), učitelj mora biti govornim uzorom jer upravo je imitacija prevladavajući oblik učenja jezika u djece. Iz toga proizlazi da je učiteljeva jezična kompetencija presudna u radu s djecom. Uz to što je njegova jezična kompetencija presudna, učitelj mora poticati i poznavati i jezičnu kompetenciju svojih učenika, a ona se potiče i razvija komunikacijom. Komunikacija u razredu je kontrolirana pa prema tome učitelj određuje svoju komunikaciju s učenicima (Vodopija, 2003).

Postoje načini na koje učitelj može ispravljati učenika bez da ga zaustavlja i sputava u razvoju govornih sposobnosti. U prvom i drugom razredu učeniku treba dopustiti da završi započet govor, a onda ponoviti rečenicu na standardu i dopuniti nepotpun iskaz. Kasnije, u trećem i četvrtom razredu, od učenika možemo tražiti da to pokuša ponoviti standardnim jezikom (Turza-Bogdan, 2003). "Od početka valja učenikov najlakši i najuspješniji način jezičnog komuniciranja, to jest njegov spontano naučeni govor prije dolaska u školu, onu učeniku imanentnu gramatiku, iskoristavati za oslobađanje i usavršavanje izraza" (Turza-Bogdan, 2003; str.102, prema Težak 1996).

Učitelj je učenikov jezični uzor. Ukoliko učitelj govori standardnim jezikom, utoliko će njime postupno ovladati i učenik (Turza-Bogdan, 2003).

4.2. Dječji jezični razvoj između standardnog i zavičajnog govora

Učenje hrvatskoga jezika ovisi o mnogim čimbenicima, a ponajprije o jezičnome znanju materinskoga jezika, o jezičnome znanju drugoga jezika ili idioma, o uvjetima u kojima se jezik uči, te o razlozima i poticajima za učenje. U procesu učenja drugoga jezika dolazi do stvaranja međujezika. Postojanje međujezika podrazumijeva i postojanje usporednih jezičnih kodova čime se stvara takozvano međujezično polje. Međujezik ima svoja obilježja kao ispreplitanje kodova na gotovo svim razinama učenja: prenošenje pravopisnih i gramatičkih obilježja L1 u L2, nadopunjavanje L2 iz sustava L1, prilagodba L2 sustavu L1, komunikacijska uporaba sustava L2 s elementima sustava L1 i slično. Pojava međujezika i otvaranje međujezičnoga polja može se promatrati dvojako; s jedne strane kao otežavajuća okolnost pri učenju jezika, ali i kao pozitivan poticaj. Ako želimo olakšati učenje L2 i učiniti ga učinkovitim (pogotovo ako je L2 standardni idiom hrvatskoga jezika), međujezično polje trebalo bi smatrati lingvističkim potencijalom odnosno poljem učenja jezika, koje će se zatvoriti ako ga pravodobno ne iskoristimo i postati polje izvora trajnih jezičnih pogrješaka. Svi odnosi i veze iz jezičnoga sustava L1 kojima je dijete ovladalo poslužiti će u razvoju i usvajanju novoga sustava (Pavličević-Franić, 2006). Ispreplitanje hrvatskih idioma očekivan je proces s kojim dijete dolazi u školu. Ono polaskom u školu nedovoljno poznaje norme hrvatskog standardnog jezika pa od njih i odstupa (Gazdić-Alerić, 2006).

Većina djece u ranoj fazi jezičnoga učenja poznaje samo svoj organski idiom, a polaskom u obrazovne ustanove, počinju svoj razvoj u višejezične osobe. Učeći standardni jezik dijete postaje okomito dvojezično (Pavličević-Franić, 2006). Okomita dvojezičnost tumači se kao odnos različitih dijalektnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskog jezika. Dijete predškolske dobi poznaje svoj zavičajni (majčinski, organski) idiolekt (označavamo ga s J1 ili L1), a polaskom u školu postaje okomito višejezičan učenik koji nedovoljno poznaje norme standardnoga jezika (označavamo ga s J2 ili L2), a samim time od njega i odstupa (Češi i Barbaroša-Šikić, 2007).

Dijete dolaskom u školu govori svojim zavičajnim govorom. Dijalekt je pravi jezik: ima svoj rječnik, svoju gramatiku, svoju stilistiku, svoje jezično stvaralaštvo, svoju povijest. S obzirom na to da dijete uz dijalekt brzo nauči i standardni (književni) jezik, treba prihvatiti de Saussureovu tvrdnju da je velik dio ljudi dvojezičan odnosno da velik dio ljudi uz dijalektni govor, govori i standardnim govorom (Težak, 1980).

5. ISTRAŽIVANJE STAVOVA UČITELJA O UPORABI STANDARDNOGA I ZAVIČAJNOGA GOVORA U ŠKOLI

5.1. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi u kojoj se mjeri učiteljice/učitelji koriste standardnim hrvatskim jezikom, a u kojoj mjeri zavičajnim govorom, u svakodnevnim odgojnim i obrazovnim aktivnostima i situacijama.

Prije istraživanja postavljene su hipoteze:

H 1: Učitelji prvih razreda više se koriste zavičajnim govorom.

H 2: Učitelji se u komunikaciji s roditeljima koriste standardnim govorom.

H 3: Učitelji se prilikom izrade pedagoške dokumentacije koriste standardnim govorom.

H 4: Učitelji se u komunikaciji s kolegama služe i standardnim i zavičajnim govorom.

H 5: U školi se ne pridaje dovoljna pozornost standardnojezičnom izražavanju učitelja.

Istraživačka pitanja (anketa)

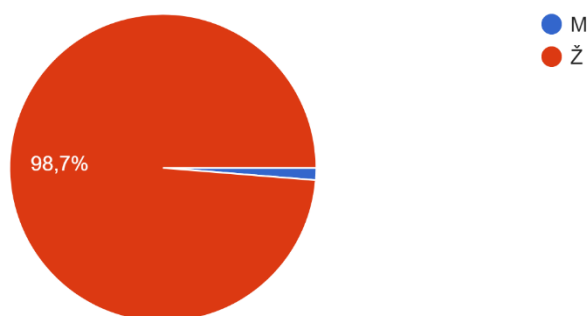
Anketni upitnik sadržavao je ukupno 19 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. U prvih deset pitanja ispitanici su trebali izabrati odgovor koji se odnosi na njih. Na sljedećih pet pitanja ispitanici su trebali na mjernoj skali označiti koliko se tvrdnja odnosi na njihov rad, u rasponu od jedan do pet. Na zadnja četiri pitanja ispitanici su trebali izabrati odgovor, a potom ga, po želji, obrazložiti. Anketa se nalazi u radu kao Prilog.

Uzorak ispitanika

U istraživanju je sudjelovalo 157 učitelja razredne nastave, točnije 98,7 % učiteljica (N = 155) i 1,3 % učitelja (N = 2). U istraživanju je sudjelovalo 74 ispitanika starih između 25 i 35

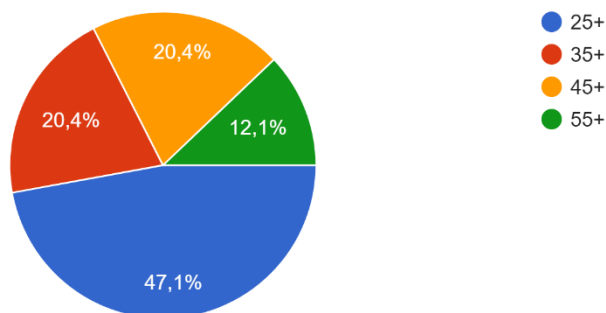
godina (47,1 %), 32 ispitanika starih između 35 i 45 godina (20,4 %), također 32 ispitanika starosne dobi između 45 i 55 godina (20,4 %) i 19 ispitanika starijih od 55 godina (12,1 %).

U istraživanju je sudjelovalo 157 učitelja razredne nastave. Od ukupno 157 ispitanika, bilo je 98,7 % učiteljica (N = 155) i 1,3 % učitelja (N = 2) (usp. graf. 1).

Grafikon 1: Spol ispitanika

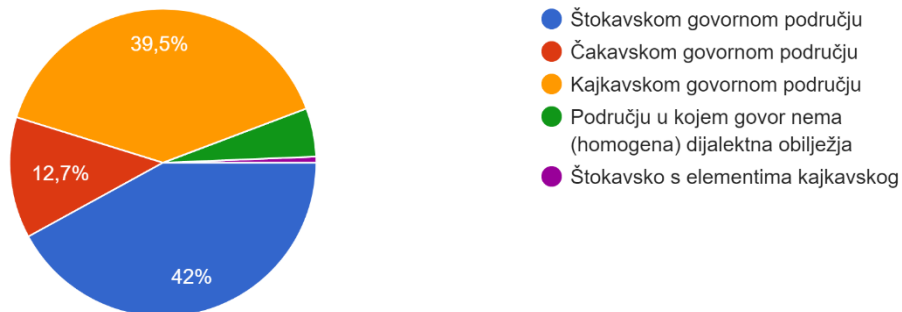
U istraživanju je sudjelovalo 47,1 % ispitanika starih između 25 i 35 godina (N = 74), 20,4 % ispitanika starih između 35 i 45 godina (N = 32), također 20,4 % ispitanika starosne dobi između 45 i 55 godina (N = 32) i 12,1 % ispitanika starijih od 55 godina (N = 19) (usp. graf. 2).

Grafikon 2: Starosna dob ispitanika

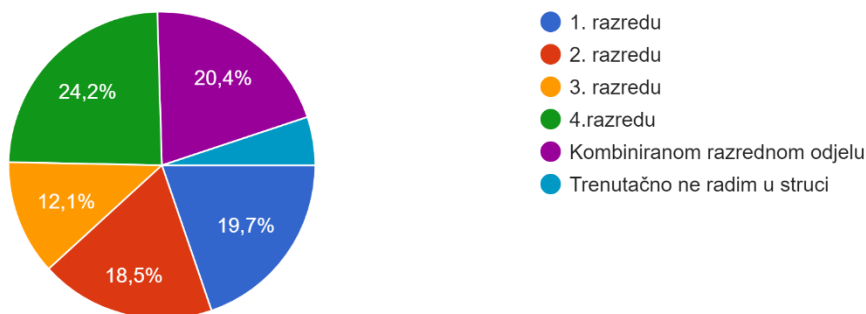
Najveći broj ispitanika, njih 42 % (N = 66) radi u školi koja se nalazi na štokavskom govornom području, 39,5 % ispitanika (N = 62) radi u školi koja se nalazi na kajkavskom

govornom području, 12,7 % ispitanika (N = 20) radi u školi koja se nalazi na čakavskom govornom području, 5,1 % ispitanika (N = 8) radi u školi koja se nalazi na području koje nema (homogena) dijalektna obilježja, a 0,6 % ispitanika (N = 1) radi u školi koja se nalazi na području u kojem se govori štokavski s elementima kajkavskoga (usp. graf. 3).

Grafikon 3: Govorno područje ispitanika

Najveći broj učitelja razredne nastave, njih 24,2 % (N = 38) poučava u četvrtom razredu, 20,4 % učitelja (N = 32) poučava u kombiniranom razrednom odjelu, 19,7 % učitelja (N = 31) poučava u prvom razredu, 18,5 % (N = 29) u drugom razredu, dok 9,1 % (N = 8) učitelja trenutačno ne radi u struci (usp. graf. 4).

Grafikon 4: Razred u kojem učitelji poučavaju

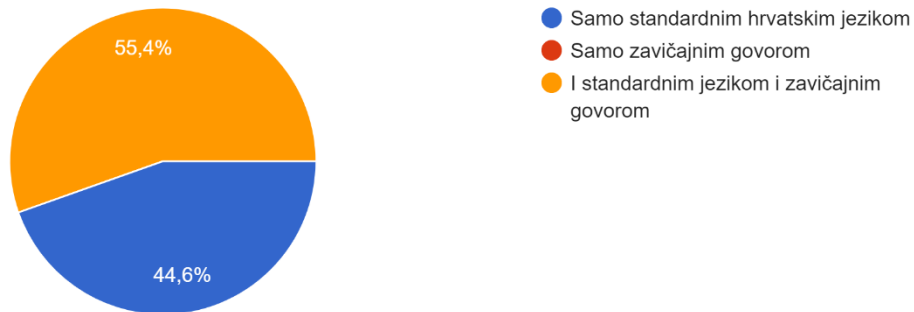
Prikupljanje i analiza podataka

Za potrebe ovog rada korišteni je anketni upitnik. Ispunjavanje anketnog upitnika provedeno je anonimno i *online* preko Google obrasca. Anketni upitnik objavljen je u raznim grupama u kojima su učitelji na Facebooku, a također je dijeljen preko WhatsAppa, Facebook Messengera i elektroničke pošte. Anketa je objavljena 12. ožujka, a zatvorena 14. travnja 2024. godine. Prilikom izrade rada i obrade podataka poštivana su načela etičnosti istraživanja (usp. Cergol, 2021). Sudionicima je dano do znanja da upitnik rješavaju dobrovoljno i anonimno i da u svakom trenutku imaju pravo odustati, a rezultati istraživanja korišteni su isključivo za izradu diplomskog rada. Učitelji su u istraživanju trebali dati odgovore na niz pitanja, a rezultati su prikazani grafički.

5.2. Rezultati istraživanja i rasprava

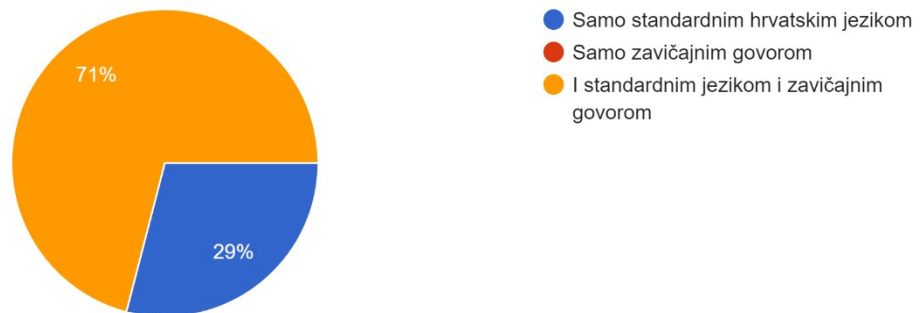
Pitanja pod rednim brojevima od pet do devet ispitivala su kojim se govorom učitelji koriste u svome radu.

Na pitanje kojim se govorom koriste u nastavnom radu s učenicima 55,4 % (N = 87) ispitanika odgovorilo je i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom, dok se samo standardnim jezikom koristi 44,6 % učitelja (N = 70). Samo zavičajnim govorom koristi se 0 % ispitanika (usp. graf. 5).

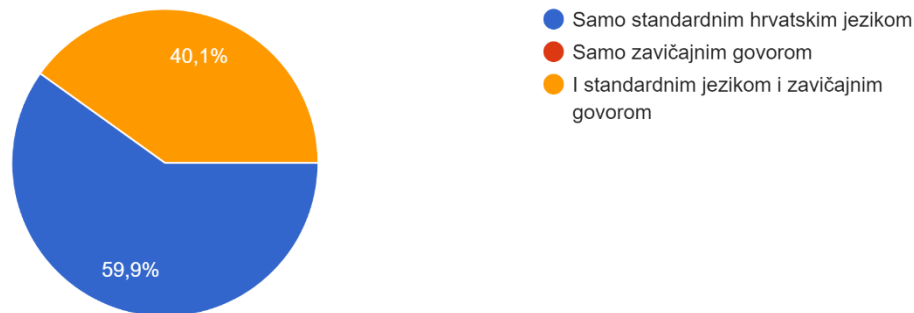
Grafikon 5: Govor u nastavnom radu s učenicima

U anketnom upitniku sudjelovao je 31 učitelj prvog razreda. Detaljnijom analizom upitnika utvrđeno je da se 71 % učitelja prvih razreda (N = 22) u nastavnom radu s učenicima koristi i standardnim jezikom i zavičajnim govorom. (usp. graf. 6).

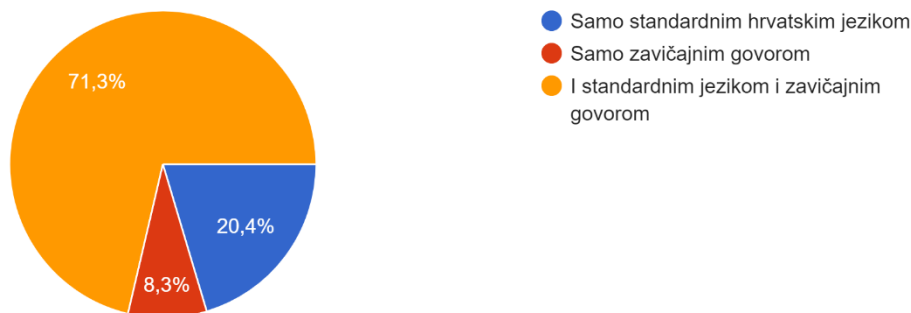
Grafikon 6: Govor u nastavi u prvom razredu

Na pitanje kojim se govorom koristite u komunikaciji s roditeljima djece 59,9 % učitelja (N = 94) odgovorilo je samo standardnim hrvatskim jezikom, dok se 40,1 % učitelja (N = 63) koristi i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom. Samo zavičajnim govorom ne koristi se ni jedan ispitanik (N = 0) (usp. graf. 7).

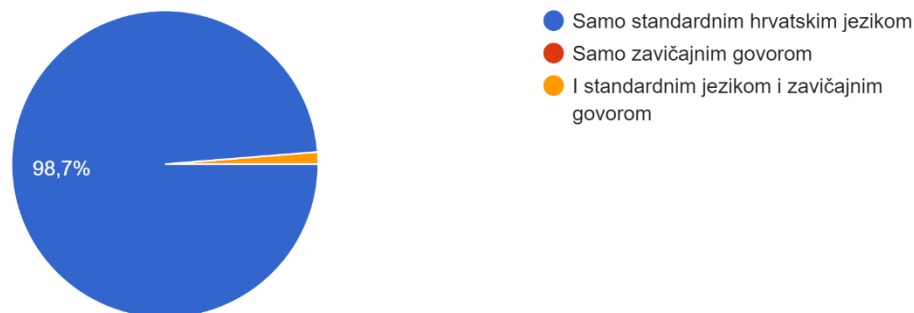
Grafikon 7: Govor u komunikaciji s roditeljima

Na pitanje kojim se govorom koristite u komunikaciji s kolegama najveći broj učitelja, 71,3 % (N = 112) koristi se i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom. Samo standardnim hrvatskim jezikom koristi se 20,4 % učitelja (N = 32), dok se samo zavičajnim govorom koristi 8,3 % učitelja (N = 13) (usp. graf. 8).

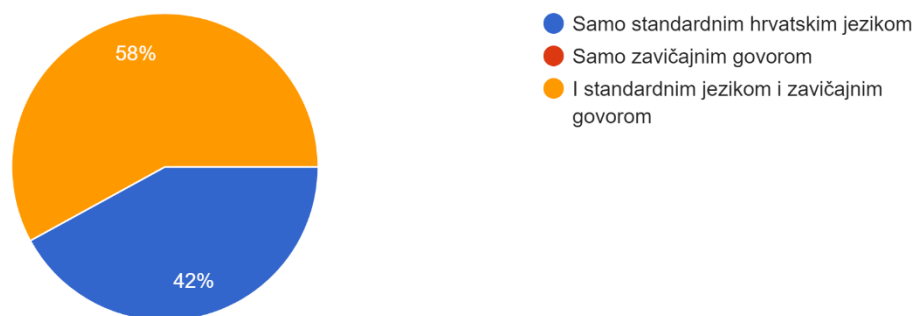
Grafikon 8: Govor u komunikaciji s kolegama

Na pitanje kojim se govorom koristite u izradi pedagoške dokumentacije, najveći broj učitelja, njih 98,7 % (N = 155) odgovorilo je samo standardnim hrvatskim jezikom, dok se i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom koristi 1,3 % učitelja (N = 2). Samo zavičajnim govorom ne koristi se ni jedan ispitanik (N = 0) (usp. graf. 9).

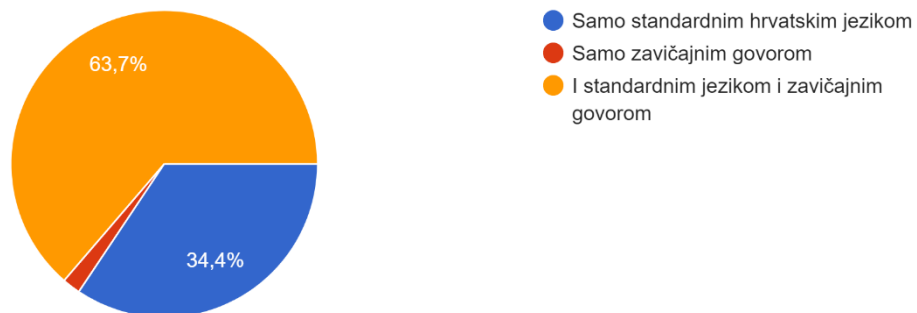
Grafikon 9: Govor prilikom izrade pedagoške dokumentacije

Na pitanje kojim se govorom koristite na izletima / ekskurzijama / terenskoj nastavi i ostaloj izvanučioničnoj nastavi 58 % ispitanika (N = 91) odgovorilo je i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom. Preostalih 42 % (N = 66) koristi se samo standardnim hrvatskim jezikom. Samo zavičajnim govorom ne koristi se ni jedan ispitanik (N = 0) (usp. graf. 10).

Grafikon 10: Govor na izvanučioničnoj nastavi

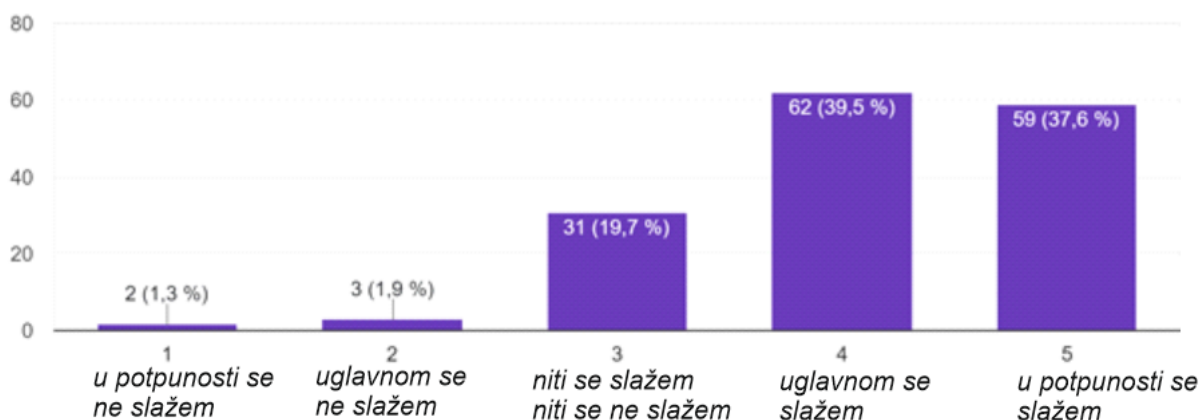
Na pitanje kojim se govorom koristite u izvannastavnoj komunikaciji s učenicima u školi 63,7 % ispitanika (N = 100) odgovorilo je i standardnim hrvatskim jezikom i zavičajnim govorom, 34,4 % ispitanika (N = 54) koristi se samo standardnim hrvatskim jezikom, a preostalih 1,9 % (N = 3) samo zavičajnim govorom (usp. graf. 11).

Grafikon 11: Govor u izvannastavnoj komunikaciji

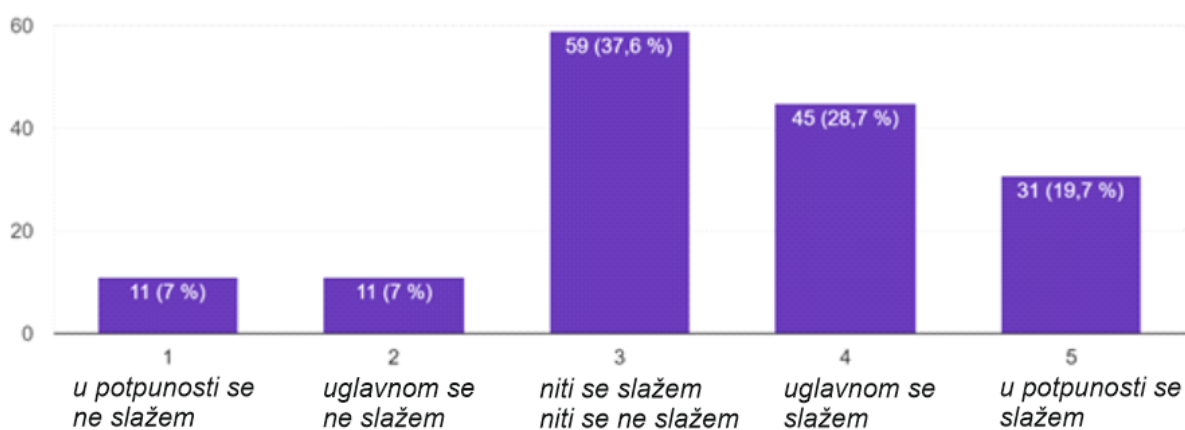
Na sljedećih pet pitanja ispitanici su, na mjernoj skali, trebali označiti u kojoj se mjeri tvrdnja odnosi na njihov rad. Broj pet znači da se tvrdnja u potpunosti odnosi na njihov rad, a broj jedan da se u potpunosti ne odnosi na njihov rad.

Prva tvrdnja glasi: Omogućujem svakom učeniku/učenici da razvija svoj stil i način komuniciranja. Najveći broj ispitanika, njih 39,5 % (N = 62) označilo je ovu tvrdnju brojem četiri (*uglavnom se slažem*), njih 37,6 % (N = 59) označilo je brojem pet (*u potpunosti se slažem*), 19,7 % (N = 31) označilo je brojem tri (*niti se slažem niti ne slažem*), 1,9 % (N = 3) brojem 2 (*uglavnom se ne slažem*), a 1,3 % (N = 2) brojem jedan (*u potpunosti se ne slažem*) (usp. graf. 12).

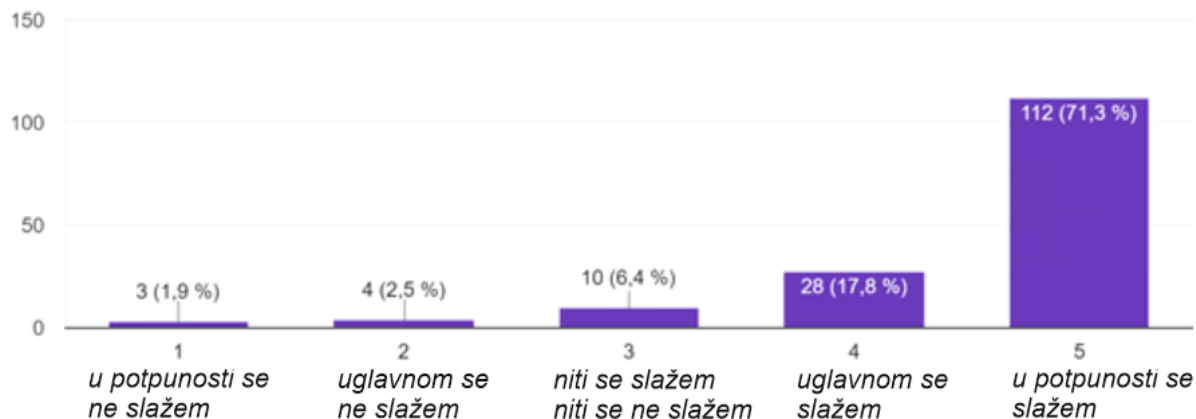
Grafikon 12: Omogućujem učenicima razvijanje vlastitog stila i načina komuniciranja

Sljedeća tvrdnja odnosila se na dozvolu uporabe zavičajnog govora kod učenika. Najveći broj učitelja, njih 37,6 % (N = 59) označilo je ovu tvrdnju brojem 3 (*niti se slažem niti ne slažem*), 28,7 % učitelja (N = 45) označilo je brojem četiri (*uglavnom se slažem*), 19,7 % učitelja (N = 31) brojem pet (*u potpunosti se slažem*), 7 % učitelja (N = 11) označilo je brojem dva (*uglavnom se ne slažem*), a također 7 % (N = 11) označilo je brojem jedan (*u potpunosti se ne slažem*) (usp. graf. 13).

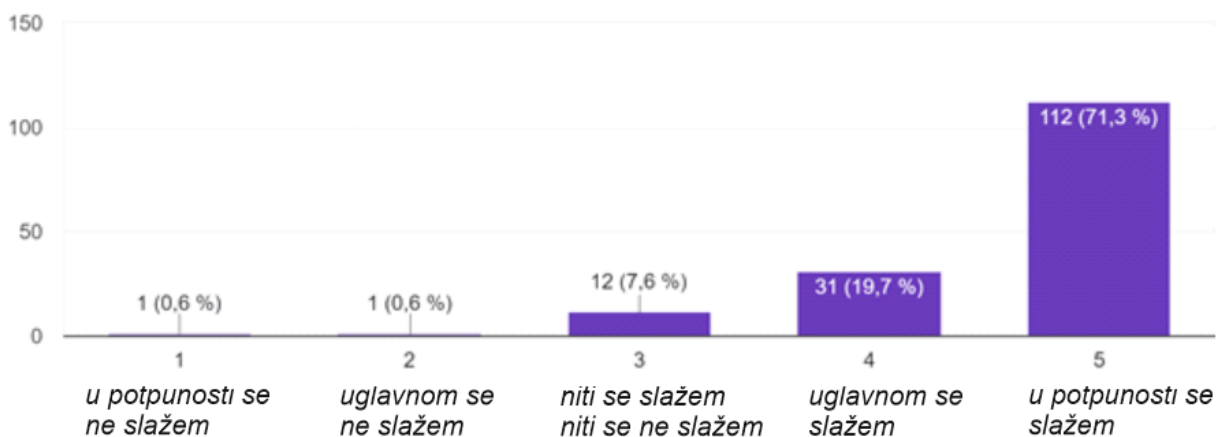
Grafikon 13: Dozvoljavam učeniku/učenici da govori svojim zavičajnim govorom

Treća tvrdnja glasi: Ukazujem učeniku/učenici na nužnost standardnojezičnoga izražavanja tijekom nastave. Ovu tvrdnju 71,3 % učitelja (N = 112) označilo je brojem pet (*u potpunosti se slažem*), 17,8 % (N = 28) brojem četiri (*uglavnom se slažem*), 6,4 % (N = 10) brojem tri (*niti se slažem niti ne slažem*), 2,5 % učitelja (N = 4) označilo je brojem dva (*uglavnom se ne slažem*), dok je 1,9 % njih (N = 3) označilo brojem jedan (*u potpunosti se ne slažem*) (usp. graf. 14).

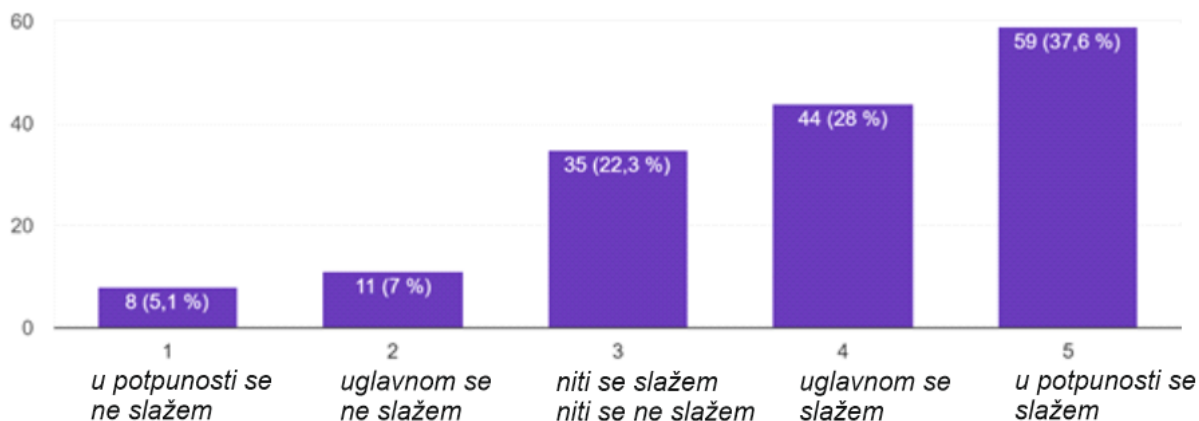
Grafikon 14: Ukazujem učeniku/učenici na nužnost standardnojezičnoga izražavanja tijekom nastave

Sljedeća tvrdnja odnosi se na nužnost usklađivanja jezičnoga izražavanja ovisno o komunikacijskim okolnostima. 71,3 % učitelja (N = 112) označilo je ovu tvrdnju brojem pet (*u potpunosti se slažem*), 19,7 % (N = 31) brojem četiri (*uglavnom se slažem*), 7,6 % učitelja (N = 12) označilo je brojem tri (*niti se slažem niti ne slažem*), 0,6 % njih (N = 1) brojem dva (*uglavnom se ne slažem*), a također 0,6 % učitelja (N = 1) brojem jedan (*u potpunosti se ne slažem*) (usp. graf. 15).

Grafikon 15: Ukazujem učeniku/učenici na nužnost usklađivanja jezičnoga izražavanja s komunikacijskim okolnostima

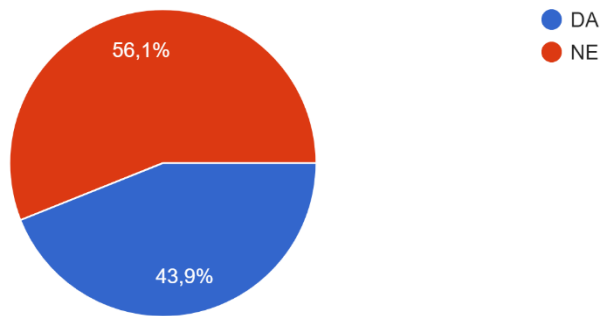
Peta tvrdnja glasi: “Ako uočim da se učenik/učenica tijekom nastave koristi zavičajnim govorom, upozorit ću ga/ju na potrebu standardnojezičnoga izražavanja.” S ovom tvrdnjom se u potpunosti slaže 37,6 % učitelja (N = 59). Brojem četiri (*uglavnom se slažem*) je ovu tvrdnju označilo 28 % učitelja (N = 44), brojem tri (*niti se slažem niti ne slažem*) 22,3 % (N = 35), a brojem dva (*uglavnom se ne slažem*) 7 % učitelja (N = 11). Da se ova tvrdnja u potpunosti ne odnosi na njihov rad označilo je 5,1 % učitelja (N = 8) (usp. graf. 16).

Grafikon 16:Upozoravam učenika/učenicu na potrebu standardnojezičnoga izražavanja

Sljedeća četiri pitanja bila su otvorenog i zatvorenog tipa. Učitelji su prvo trebali izraziti svoje mišljenje odgovarajući s da ili ne, a nakon toga, po želji, i obrazložiti svoje mišljenje.

Prvo pitanje glasi: “Smatrate li da se u školi nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učenika/učenica?” Na ovo pitanje 56,1 % učitelja (N = 88) odgovorilo je negativno, dok je 43,9 % (N = 69) odgovorilo potvrdno (usp. graf. 17).

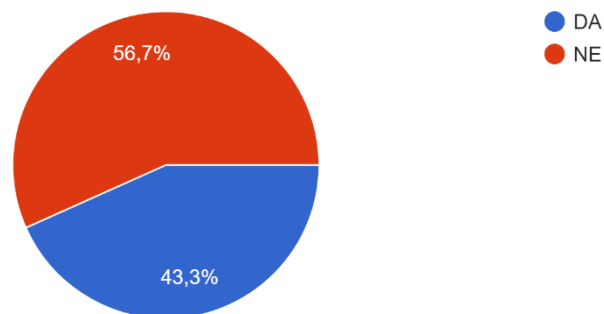
Grafikon 17: U školi se nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učenika/učenica

Svoj odgovor obrazložilo je 15 učitelja. Obrazloženja su sljedeća:

- *Posebno u predmetnoj nastavi koja ne uključuje nastavu hrvatskog jezika.*
- *Ispravljam zavičajni govor jer se standardnim govori u školi.*
- *Literatura i radni materijali su primjereni standardnojezičnom izražavanju, predavači koriste standardni jezik u komunikaciji.*
- *Na skupovima i predavanjima kao i webinarima razočaravajuće je kako učitelji loše govore.*
- *Nismo mi svi Zagreb, bez obzira na dijalekt kojim se koriste prilikom izvještavanja nacije na TV-u.*
- *Ponekad učenicima u prvom razredu treba prevoditi standardni jezik na zavičajni govor.*
- *Iz komunikacije s kolegicama iz ostalih krajeva Hrvatske, mogu zaključiti da ni učenici ni učiteljice ne koriste standardni jezik u nastavi.*
- *Ako učenik nešto kaže na dijalektu uvijek ga pitam kako to još možemo reći (npr. brek = pas). Na taj način ne isključujem dijalekt. Upućujem ih da su dijalekti dio hrvatskog jezika te da ih je važno njegovati.*
- *Mislim da se još u razrednoj nastavi puno više trudi koristiti standardni jezik, dok je u predmetnoj nastavi puno ležernija situacija.*
- *Ne svi učitelji niti svi profesori.*

- *Dijete se na nastavi mora znati koristiti standardnim jezikom, a u izvannastavnim aktivnostima i slobodnom vremenu može se koristiti svojim zavičajnim idiomom.*
- *Malo mjesto, svi pričaju zavičajnim govorom i ne pridaje se dovoljna pažnja standardnom govoru.*
- *Nažalost, velik broj učitelja/učiteljica ne koristi hrvatski standardni jezik u nastavi i velik je broj njih koji tome ne pridaju veliku važnost što smatram kao njihov nedostatak. Mnogo je učitelja/učiteljica u današnje vrijeme nepismeno. Počevši od komentara na Facebook-u koji su kriminalno loše gramatike i pravopisa. Kako netko tko je nepismen i ne zna pravopisna i gramatička pravila može istim tim nastavnim sadržajima učiti djecu? Prestravljena sam neznanjem nekih učitelja s kojima sam imala susret i kontakt.*
- *Standardni jezik je stvoren upravo za formalnu komunikaciju, a gdje će djeca naučiti tako komunicirati ako ne u školi...*
- *Studenti Učiteljske akademije koji održavaju satove u školi iz metodika ne koriste pravilno jezik, niti su upoznati dovoljno sa standardnim govorom.*

Sljedeće pitanje glasi: “Smatrate li da se u školi nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učitelja/učiteljica?” Od ukupnih 157 učitelja, 56,7 % (N = 89) smatra da se pridaje dovoljna pozornost standardnojezičnom izražavanju učitelja, dok preostalih 43,3 % (N = 68) smatra suprotno (usp. graf. 18).

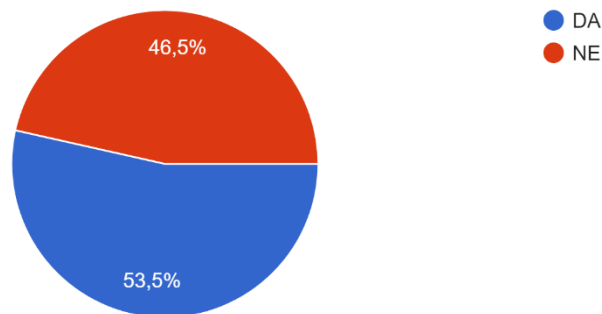

Grafikon 18: U školi se nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učitelja/učiteljica

Svoj odgovor obrazložilo je 14 učitelja. Obrazloženja su sljedeća:

- *Velik dio učitelja ne poznaje norme standardnog hrvatskog jezika ili ih nepravilno primjenjuje.*
- *Učiteljice govore hrvatskim standardnim govorom.*
- *Održavaju se predavanja, prezentacije, literarni susreti, susreti s književnicima... govori se standardni jezik.*
- *Svi koji rade u školi trebaju se držati standarda.*
- *Na standardnojezično izražavanja se učitelje usmjerava za vrijeme studija, ali pri zapošljavanju na području istog/sličnog zavičajnog govora, učitelj se nesvjesno počne izražavati zavičajnim govorom.*
- *Ne. Naučeni smo od Ministarstva da sve prolazi.*
- *Na nastavi se koristim standardnim govorom čak i kad učenici koriste čakavicu. Ponekad ipak moram koristiti dijalekt kako bih im neke stvari lakše objasnila.*
- *Mislim da je sasvim u redu da se u neslužbenoj komunikaciji ne koristi standardni jezik, ali u službenoj komunikaciji, nastavi/mailovima/roditeljskim sastancima treba preferirati standardni jezik.*
- *Potrebne su dodatne edukacije.*
- *Opuštenost učiteljica dovodi do pričanja na zavičajnom idiomu što nije po pravilima izražavanja u hrvatskome jeziku.*
- *Lokalni učitelji izražavaju se kombiniranim govorom.*
- *Često čujem pogrešne naglaske i korištenje stranih riječi, a nitko ne reagira na to.*
- *Od fakultetski obrazovanih ljudi se očekuje pravilna upotreba standarda.*
- *Mnogi učitelji, posebice s čakavskog zavičajnog područja, u nastavi se koriste zavičajnim govorom.*

Sljedeće pitanje glasi: „Smatrate li da se pridaje dovoljna pozornost zavičajnom govoru u školi u kojoj radite?” Da se dovoljna pozornost pridaje zavičajnom govoru smatra 53,5 % ispitanika (N = 84). Preostalih 46,5 % (N = 73) smatra da se ne pridaje dovoljna pozornost zavičajnom govoru (usp. graf. 19).

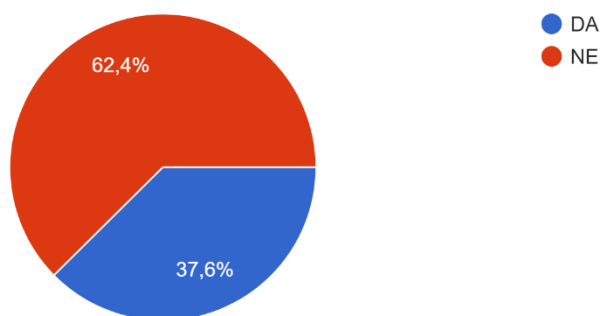

Grafikon 19: U školi u kojoj radim pridaje se dovoljna pozornost zavičajnom govoru

Svoj odgovor obrazložilo je 10 učitelja. Obrazloženja su sljedeća:

- *Učimo djecu važnosti standardnojezičnog izražavanja kao i očuvanju zavičajnog govora.*
- *Trebalo bi više jer je to naša tradicija i blago.*
- *U mom kraju u zavičajnom govoru nema velikih odstupanja od standardnog jezika te se brzo korigira kroz nastavu.*
- *Naš je dijalekt u nestajanju i potrebno je razviti osjećaj za očuvanje jezične baštine.*
- *Mi ipak cijenimo svoj kraj i podneblje koje nas othranjuje.*
- *Ne postoje nikakvi programi kojima se potiče čuvanje dijalekta.*
- *Radim u seoskoj školi tako da dijalekt prevladava među učenicima i učiteljima.*
- *Zavičajni govor trebao bi biti više zastupljen.*
- *Škola je ustanova kao i mnoge druge u kojima se ne koristi standard jer rade ljudi koji ga ne poznaju.*

Posljednje pitanje u anketi glasi: “Smatrate li da se pridaje dovoljna pozornost zavičajnom govoru u nižim razredima osnovne škole općenito, prema nacionalnom kurikulumu?” Na ovo pitanje 62,4 % učitelja (N = 98) odgovorilo je s ne, dok je 37,6 % (N = 59) odgovorilo s da (usp. graf. 20).

Grafikon 20: U nižim razredima osnovne škole općenito, prema nacionalnom kurikulumu, pridaje se dovoljna pozornost zavičajnom govoru

Svoj odgovor obrazložilo je 8 učitelja. Obrazloženja su sljedeća:

- *Odgovor je isključivo vezan uz moj rad s djecom. Inzistiram na standardnojezičnom izražavanju, ali vrijeme posvećujem zavičajnom govoru kako ne bi bio zaboravljen.*
- *Trebalo bi puno više.*
- *Kurikulum je kurikulum, a sve ostalo ovisi o učitelju. Zavičajni govor se može primijeniti u x situacija nevezano za kurikulum, ako to učitelj želi i njeguje.*
- *Čita se na zavičajnim govorima, ima zvučnih zapisa uz djelo, sudjeluje se u raznim literarnim natjecajima.*
- *Unatoč nastavnim jedinicama koje se izravno dotiču zavičajnoga govora, smatram da je zavičajni govor u velikoj mjeri zapostavljen. Štokavski zavičajni govor je u velikoj mjeri predstavljen primjerima ikavskog štokavsko govornog područja, a gotovo u potpunosti su zapostavljeni ekavski i ijekavski štokavski govor. Na učitelju je tada (ukoliko je dovoljno upoznat s temom) da objasni kako učenik pripada štokavskom govornom narječju, ali ne ikavskom govoru i slično. Vjerujem da se sa sličnom problematikom susreću i učitelji drugih govornim područja.*
- *Kurikulum je pisan za zagrebačke privatne škole.*
- *Trebalo bi uvrstiti više zavičajnog govora. Prvi susret djeteta s jezikom je upravo preko zavičajnog govora i preko njega uči standardni jezik. Na zavičajnosti gradimo djetetovo izražavanje (i znanje općenito).*

- *Zavičajni govor trebao bi biti više zastupljen.*

Rasprava

Dobivenim rezultatima potvrđene su prve četiri hipoteze postavljene na početku istraživanja, dok je zadnja hipoteza opovrgnuta.

H 1: Učitelji prvih razreda više se koriste zavičajnim govorom.

Ishod naveden u kurikulumu za hrvatski jezik nalaže da učenici u prvom razredu prepoznaju razliku između mjesnoga govora i hrvatskoga standardnog jezika. Kako bi se taj ishod ostvario, a poštujući pritom načelo zavičajnosti, uputno je u početnoj nastavi učeniku dopustiti slobodno izražavanje idiomom koji najbolje poznaje i kojim može slobodno i jednostavno izraziti svoje misli i osjećaje. To je iznimno važno za daljnji razvoj komunikacijske kompetencije i suzbijanje straha od jezičnoga izražavanja u metodičkoj situaciji. Preduvjet za ovladavanjem hrvatskim standardnim jezikom jest uvažavanje imanentnoga jezičnog znanja učenika (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019). Istraživanjem je utvrđeno da se 71 % učitelja prvih razreda (N = 22) u nastavnom radu s učenicima koristi i standardnim jezikom i zavičajnim govorom čime je ova hipoteza potvrđena.

Sljedeća hipoteza H 2: Učitelji u komunikaciji s roditeljima koriste standardni govor.

Učitelj i roditelj surađuju kako bi pridonijeli napredovanju djeteta. S obzirom na to da je riječ o profesionalnoj suradnji, u okolnostima javnog odgoja i obrazovanja, učitelj se na roditeljskim sastancima i u drugim vidovima komunikacije s roditeljima treba koristiti standardnim jezikom. Od ukupnog broja ispitanika njih 59,9 % (N = 94) u komunikaciji s roditeljima učenika koristi se standardnim hrvatskim jezikom, čime je ova hipoteza potvrđena.

H 3: Učitelji se u komunikaciji s kolegama služe i standardnim i zavičajnim govorom.

U poslovnim situacijama učitelji mogu komunicirati na različite načine, formalno i neformalno. S obzirom na to da učitelji međusobno većinu vremena razgovaraju neformalno, koriste se između ostaloga i svojim zavičajnim govorom. To potvrđuju i rezultati istraživanja. Da

se u komunikaciji s kolegama služe standardnim i zavičajnim govorom izjasnilo se 71,3% ispitanika (N = 112). Preostali ispitanici, njih 8,3 % (N = 13) služi se samo zavičajnim govorom, dok preostalih 20,4 % (N = 32) komuniciraju samo na standardnom hrvatskom jeziku.

H 4: Učitelji prilikom izrade pedagoške dokumentacije koriste standardni govor.

Tatković, Diković i Tatković (2016) navode da formalno i jezično stanje dopisa utječe na stvaranje slike o određenoj organizaciji odnosno ustanovi. Ako bi se učitelji prilikom izrade školske dokumentacije služili zavičajnim govorom, dokumentacija ne bi bila stručno napisana, što bi moglo dovesti upravo do stvaranja negativne slike o samoj školi. Rezultati ankete pokazuju da se učitelji, njih 98,7 % (N = 155) prilikom izrade školske dokumentacije služe samo standardnim hrvatskim jezikom. Dobivenim rezultatom i ova hipoteza je potvrđena.

Posljednja hipoteza glasi:

H 5: U školi se ne pridaje dovoljna pozornost standardnojezičnom izražavanju učitelja.

Prema Vignjević (2020), učiteljevo djelovanje zahtijeva visoku razinu govorničkih i komunikacijskih sposobnosti, što je izazovno, vrlo zahtjevno i teško. Učitelji izvješćuju o tome da im nedostaje znanja, samim time i samopouzdanja, u brojnim komunikacijskim situacijama. Učitelji iskazuju potrebu dodatne edukacije u govorničkom i komunikacijskom području. To osnaživanje potrebno je provoditi od početka njihove akademske naobrazbe. Poznavanje govorničkih vještina nije sustavno uključeno u naobrazbu učitelja. Dakako da je važno u obrazovanju odgojitelja njegovati njihov govor s komunikacijskog aspekta, naglašavati potrebu poštovanja općih komunikacijskih kvaliteta govora (razumljivost, djelotvornost, prikladnost), kao i nužnost odnosa suradnje u komunikaciji te aktivnoga slušanja učenika i roditelja kao partnera u odgojnom procesu.

Od 157 učitelja njih 43,3 % (N = 68) smatra da se nedovoljna pozornost pridaje njihovom standardnojezičnom izražavanju. Preostalih 56,7 % (N = 89) smatra da se standardnojezičnom izražavanju učitelja pridaje dovoljna pozornost čime je ova hipoteza opovrgnuta.

6. ZAKLJUČAK

Jezik koji dijete uči u školi nije identičan jeziku koje je naučilo u svojoj najbližoj okolini. Kada dijete zakorači u školi, ulazi u svijet koji se proširuje, obogaćuje, ali i komplicira. Taj svijet zahtjeva od djeteta mnogo bogatiju, složeniju jezičnu komunikaciju u kojoj mu ovladanost zavičajnim govorom ne pruža izdašnu pomoć (Težak, 1980).

U hrvatskim je školama najveća pozornost usmjerena na učenje standardnoga hrvatskog jezika, što je daleko najvažnije za svakog učenika, ali ne smije se zanemariti ni njihov zavičajni idiom. Učenike treba ohrabrivati za komunikaciju te ih poticati na stvaralačko izražavanje kako na standardnom tako i na materinskom im idiomu. Učenici nižih razreda osnovne škole lakše se izražavaju na materinskom idiomu nego na standardnom jeziku kojim još uvijek nisu dobro ovladali (Berbić-Kolar, 2015). Osvrnula bih se na odgovor jedne učiteljice koja navodi da „ponekad učenicima u prvom razredu treba prevoditi standardni jezik na zavičajni govor.“ Prema kurikulu za hrvatski jezik, uputno je u početnoj nastavi učeniku dopustiti slobodno izražavanje idiomom koji najbolje poznaje i kojim može slobodno i jednostavno izraziti svoje misli i osjećaje. Istraživanjem je potvrđeno da se učitelji prvih razreda koriste u svome radu i standardnim jezikom i zavičajnim govorom. Također, i u višim razredima, učitelji se u nastavnom radu, izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima koriste i standardnim jezikom i zavičajnim govorom, dok se prilikom izrade pedagoške dokumentacije, kao i u razgovoru s roditeljima učenika koriste samo standardnim hrvatskim jezikom.

Istraživanjem je utvrđeno da se u školama dovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učenika, ali i učitelja. To potvrđuje odgovor učiteljice koja kaže da se „svi koji rade u školi trebaju držati standarda.“ Škola je javna ustanova u kojoj se rabi službeni jezik i jezik obrazovanja, a to je standardni hrvatski jezik. Prema tome, nastava i drugi oblici odgojno-obrazovnog rada u odgojno-obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj izvode se na hrvatskome standardnom jeziku.

Izazov je uvesti dijete u aktivno služenje standardnim govorom, poštujući istodobno i njegov zavičajni idiom. Vrijedan je u tom kontekstu odgovor učiteljice koja navodi: „Ako učenik nešto kaže na dijalektu, uvijek ga pitam kako to još možemo reći (npr. brek = pas). Na taj način ne isključujem dijalekt. Upućujem ih da su dijalekti dio hrvatskog jezika te da ih je važno njegovati.“

Na nastavi se, prema nacionalnom kurikulumu, nedovoljna pozornost pridaje zavičajnom govoru. Ukazuje na to i odgovor jedne učiteljice koja navodi da bi „trebalo uvrstiti više zavičajnoga govora. Prvi susret djeteta s jezikom je upravo preko zavičajnog govora i preko njega uči standardni jezik. Na zavičajnosti gradimo djetetovo izražavanje (i znanje općenito).“ Važno je da učenik pozna govor svog zavičaja jer je se time čuva kultura. Kulturna identifikacija važna je za osobni rast i razvoj svake osobe i upravo bi zbog toga svaki učenik trebao poznavati svoj zavičajni govor, zavičajnu književnost, povijest, glazbu i umjetnost. Zavičajni govor treba njegovati jer time svrstavamo sebe u prostor kojemu pripadamo i kojem su pripadali naši predci (Berbić-Kolar, 2015).

Dužnost je učitelja razvijati pravilan odnos i prema standardnom i prema zavičajnom govoru, a to znači razvijati svijest o nužnosti solidarnog ovladavanja standardnim jezikom koji omogućuje komunikaciju na širim prostorima i svijest o vrijednosti dijalekta kao nosioca zavičajne kulture i koda pogodnoga za komuniciranje u zavičaju, u intimnom krugu (Težak, 1990).

7. LITERATURA

Berbić-Kolar, E. (2015). Zavičajni idiom u nastavi Hrvatskoga jezika. U: Pandžić, J., Suvala, A., *Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku: zbornik radova*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Agencija za odgoj i obrazovanje, 73-77. (http://bib.irb.hr/datoteka/789231.Nestandardni_hrvatski.pdf)

Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija: razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.

Cergol, K. (2021). *Etika istraživanja u primijenjenoj lingvistici*. Zagreb: Srednja Europa.

Češi, M., Barbaroša-Šikić, M., (2007). *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Zagreb: Naknada Slap.

Diković, M., Tatković, N., Tatković, S., (2016). *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Francić, A., Hudeček, L., Mihaljević, M., (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada.

Gazdić-Alerić, T. (2006). *Komunikacijska kompetencija u ranome razdoblju usvajanja jezika* (Dunja Pavličević-Franić: komunikacijom do gramatike). *Lahor*, 1 (1), 99-101. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10887> (12.04.2024.)

Jukić, S., Nadrljanski, M., (2015). *Komunikologija*. Split: Redak

Klančar, A. i Jurdana, V. (2022). *Načelo zavičajnosti – sjeme zavičajne autentičnosti: mali Učkarić Viktora Cara Emina u razrednoj nastavi*. *Metodički obzori*, 17 (2 (33)), 43-65. <https://doi.org/10.32728/mo.17.2.2022.03> (22.03.2024.)

Miljević-Ridički, R. (2000). *Učitelji za učitelje: primjeri provedbe načela Aktivne/efikasne škole*. Zagreb: IEP.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019.) *Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (NN 10/2019)

- Mišura, V. (2020). Uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:526944> (20.03.2024.)
- Pavličević-Franić, D. (2006). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor, 1* (1), 1-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10362> (22.03.2024.)
- Pavličević-Franić, D., (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa
- Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Puljak, L. (2011). Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi. *Časopis za hrvatske studije*, vol.7, 293-305
- Šego, J. (2005). *Kako postati uspješan govornik: priručnik i vježbenica retorike za učenike i student*. Zagreb: Profil International.
- Težak, S. (1980). *Gramatika u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. (1990). *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S., Babić, S., (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Turza-Bogdan, T. (2003). *Mogućnosti razvijanja komunikacijskih sposobnosti u ranoj školskoj dobi*. U: I. Vodopija (Ur.) *Dijete i jezik danas*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Visoka učiteljska škola u Osijeku. Osijek. 101-107. [Microsoft Word - ZBORNIKdijete i jezik danas.doc \(chila.eu\)](#) (10.04.2024.)
- Vignjević, J. (2020). Upute za dobar govor u odgajanju i obrazovanju - Nadahnute Kvintilijanovim i Marulićevim mislima. *Nova prisutnost, XVIII* (2), 325-338. <https://doi.org/10.31192/np.18.2.7> (27.03.2024.)
- Vodopija, I. (2003). *Biti učitelj hrvatskoga ne samo na satu hrvatskoga*. U: I. Vodopija (Ur.) *Dijete i jezik danas*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Visoka učiteljska škola u Osijeku. Osijek. 13-17 [Microsoft Word - ZBORNIKdijete i jezik danas.doc \(chila.eu\)](#) (05.04.2024.)
- Zakon o hrvatskom jeziku*. (2024). Zagreb: Narodne novine. (NN 14/2024). (26.05.2024.)

Zrilić, S. (2010). *Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu*. Pedagogijska istraživanja 7/2. 231-240. <https://hrcak.srce.hr/clanak/174490> (28.03.2024.)

Prilog:

Anketni upitnik

1. Vaš spol:
2. Vaša dob:
3. Radite u školi koja se nalazi u:
4. Radite u: _____ razredu.
5. Kojim se govorom koristite u nastavnom radu s učenicima?
6. Kojim se govorom koristite u komunikaciji s roditeljima djece?
7. Kojim se govorom koristite u komunikaciji s kolegama?
8. Kojim se govorom koristite u izradi pedagoške dokumentacije?
9. Kojim se govorom koristite na izletima / ekskurzijama / terenskoj nastavi i ostaloj izvanučioničnoj nastavi?
10. Kojim se govorom koristite u izvannastavnoj komunikaciji s učenicima u školi?
11. Omogućujem svakom učeniku/učenici da razvija svoj stil i način komuniciranja.
12. Dozvoljavam učeniku/učenici da govori svojim zavičajnim govorom.
13. Ukazujem učeniku/učenici na nužnost standardnojezičnoga izražavanja tijekom nastave.
14. Ukazujem učeniku/učenici na nužnost usklađivanja jezičnoga izražavanja s komunikacijskim okolnostima (npr. izražavanje na nastavi, izražavanje u izvannastavnom druženju s vršnjacima itd.).
15. Ako uočim da se učenik/učenica tijekom nastave koristi zavičajnim govorom, upozorit ću ga/ju na potrebu standardnojezičnoga izražavanja.
16. Smatrate li da se u školi nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učenika/učenica? Ako želite, obrazložite svoj odgovor.
17. Smatrate li da se u školi nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učitelja/učiteljica? Ako želite, obrazložite svoj odgovor.
18. Smatrate li da se pridaje dovoljna pozornost zavičajnom govoru u školi u kojoj radite? Ako želite, obrazložite svoj odgovor.
19. Smatrate li da se pridaje dovoljna pozornost zavičajnom govoru u nižim razredima osnovne škole općenito, prema nacionalnom kurikulumu? Ako želite, obrazložite svoj odgovor.

Popis grafikona:

Grafikon 1: Spol ispitanika

Grafikon 2: Starosna dob ispitanika

Grafikon 3: Govorno područje ispitanika

Grafikon 4: Razred u kojem učitelji poučavaju

Grafikon 5: Govor u nastavnom radu s učenicima

Grafikon 6: Govor u nastavi u prvom razredu

Grafikon 7: Govor u komunikaciji s roditeljima

Grafikon 8: Govor u komunikaciji s kolegama

Grafikon 9: Govor prilikom izrade pedagoške dokumentacije

Grafikon 10: Govor na izvanučioničnoj nastavi

Grafikon 11: Govor u izvannastavnoj komunikaciji

Grafikon 12: Dozvoljavam učeniku/učenici da govori svojim zavičajnim govorom

Grafikon 13: Dozvoljavam učeniku/učenici da govori svojim zavičajnim govorom

Grafikon 14: Ukazujem učeniku/učenici na nužnost standardnojezičnoga izražavanja tijekom nastave

Grafikon 15: Ukazujem učeniku/učenici na nužnost usklađivanja jezičnoga izražavanja s komunikacijskim okolnostima

Grafikon 16: Upozoravam učenika/učenicu na potrebu standardnojezičnoga izražavanja

Grafikon 17: U školi se nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učenika/učenica

Grafikon 18: U školi se nedovoljna pozornost pridaje standardnojezičnom izražavanju učitelja/učiteljica

Grafikon 19: U školi u kojoj radim pridaje se dovoljna pozornost zavičajnom govoru

Grafikon 20: U nižim razredima osnovne škole općenito, prema nacionalnom kurikulumu, pridaje se dovoljna pozornost zavičajnom govoru